

Oslo

Velferdsetaten

Urbane nomader- om veien fra bostedsløshet til bolig

Katja Johannessen
Eldbjørg B. Solvoll

Utgiver:

Velferdsetaten, Oslo kommune 2020

Avdeling for bolig og analyse

Forfatter: Katja Johannessen og Eldbjørg B. Solvoll

Forord

Denne rapporten omhandler suksessfaktorer for å skaffe varige boligløsninger til langtidsbostedsløse, og er gjennomført av Velferdsetaten på oppdrag fra Byrådsavdeling for eldre, helse og arbeid. Formålet med rapporten har vært å identifisere suksessfaktorer for gode bosettinger, men har også hatt et ønske om å rette søkelyset mot det livet som langtidsbostedsløse lever mens de er bostedsløse.

I prosjektet har vi samarbeidet med Bydel Grünerløkka, Bydel St. Hanshaugen og Bydel Alna. Vi ønsker å takke bydelene for gjestfrihet, åpenhet og gode innspill gjennom hele prosjektperioden. Vi vil også få takke alle informanter som har stilt opp gjennom arbeidet med rapporten. Uten dere hadde det ikke blitt en rapport.

Rapporten er skrevet av Eldbjørg B. Solvoll (kapittel 3) og Katja Johannessen (kapittel 1,2,4,5,6 og 7). Vi har fått mange innspill og hatt gode diskusjoner med ulike aktører underveis i prosjektet. Rapporten er likevel fullt og helt utarbeidet av Velferdsetaten, og eventuelle feil og mangler står for vår regning.

God lesing!

Guri Bergo
direktør

Katja Johannessen
prosjektleder

Innhold

Forord.....	3
1 Innledning	6
1.1 På vei mot bolig.....	7
Bostedsløshet som forskningsfelt	7
Langtidsbostedsløse	9
Oppbygging av rapporten	11
2 Metode.....	12
3 Litteraturstudie av Housing First studier	19
3.1 Individuelle endringer ved deltakelse i Housing First	20
Positive effekter for deltakerne	21
Negative eller ikke signifikante effekter for deltakerne.....	21
3.2 Boligen og nærmiljøets betydning	22
Positive effekter ved boligen og nærmiljøet	23
Negative eller ikke signifikante effekter ved boligen og nærmiljøet.....	23
3.3 Egenskaper ved hjelpene og tjenestetilbudet som vesentlige elementer	23
Positive effekter av tjenestetilbudet.....	24
Negative eller ikke-signifikante effekter ved tjenestetilbudet	25
3.4 Housing First oppsummert.....	25
4 Et teoretisk blikk på «bostedsløses» liv i bolig.....	27
4.1 Høstningsøkonomi.....	27
Hva er høstningsøkonomi?.....	27
Høstningsøkonomi som livsstil	29
4.2 Hva kan vi lære av å bruke et høstningsøkonomisk perspektiv?	38
Høstningsøkonomi – på vei mot et mer konstruktivt begrepsapparat	40
5 Betydningen av bolig/hjem.....	42
5.1 Hva er et hjem?	42
Fra bolig til hjem?	44
En dør å lukke	47
6 Suksessfaktorer.....	52
6.1 Strukturelle og individuelle suksessfaktorer.....	54

Suksessfaktorer	56
7 På vei mot en Oslostandard	65
7.1 The devil is in the details	65
Fra institusjon til bolig	66
Hva er et godt liv i bolig?	67
Når det går galt.....	69
7.2 Avsluttende refleksjoner	71
Referanser	72
Vedlegg 1	75
Vedlegg 2	76
Vedlegg 3	77

1 Innledning

Et overordnet mål i boligpolitikken er at *alle skal bo godt og trygt*. For de mest vanskeligstilte på boligmarkedet underbygges dette av den nasjonale strategien Bolig for velferd. Strategien fremhever at det å bo dårlig eller å være uten bolig, kan ha store negative konsekvenser for livskvaliteten til den enkelte. Mangel på bolig eller en dårlig bosituasjon kan videre ha betydning for integrering, rusbruk og psykisk helse (s. 16). Med dette som bakgrunn slår strategien fast at «ingen skal måtte gjøre seg fortjent eller kvalifisert til å få hjelp. Alle må bo, og med riktig hjelp kan alle bo» (s. 16). Den nasjonale veilederen for lokalt psykisk helsearbeid og rusarbeid, Sammen om mestring, fremhever at «kommunen bør legge til rette for fleksible og varige botilbud i gode bomiljø, som er tilpasset den enkeltes behov (....) For personer med rusmiddelproblemer eller psykiske lidelser er bolig ofte en forutsetning for å kunne iverksette og lykkes med behandling og oppfølgingstjenester» (s.41) I Oslo kommune har man i mange år hatt et høyt antall institusjonsplasser, som for en del personer med rusproblemer har fungert som oppholdssted i stedet for bolig. Strategisk plan for rusfeltet som ble vedtatt i 2018, er tydelig på at dette nå skal endres, og at man i Oslo kommune skal dreie den institusjonsbaserte rusomsorgen i retning av omsorg for personer med rusproblemer i egen bolig i form av hjemmebaserte tjenester (Byrådssak 158/18). Alle strategiske dokumenter peker altså i samme retning; nemlig at også de mest vanskeligstilte på boligmarkedet skal bo i bolig. De som ikke mestrer dette på egenhånd, skal få nødvendig hjelp til å bo godt og trygt. Arbeidet med å finne varige boligløsninger til personer med rusproblemer henger også tett sammen med statlige føringer som sier at «Opphold i midlertidige løsninger skal ikke strekke seg over lang tid, og skal brukes inntil det er mulighet for å finne mer varige løsninger» (rundskriv u-5/2003¹).

I 2018 disponerte Velferdsetaten om lag 668 plasser som ble benyttet av 1422 unike brukere. Den langsiktige planen er primært å sørge for at langt flere som tidligere har oppholdt seg i institusjoner nå får tilbud om bolig i bydel med tjenester. Som et ledd i dette arbeidet fikk Velferdsetaten i begynnelsen av 2019 i oppdrag å identifisere suksessfaktorer for å skaffe varig bolig til langtidsbostedsløse. Oppdragsteksten lød som følger:

¹ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/u-52003/id109238/> lest 26.11.2019.

Som en oppfølging av rapporten «Housing First i Oslo?», skal etaten identifisere viktige suksessfaktorer for å skaffe varig bolig til langtidsbostedsløse. Målet er å utvikle en standard for hvordan bydelene jobber med varige boligløsninger til langtidsbostedsløse.

For å løse oppdraget nedsatte Velferdsetaten en arbeidsgruppe bestående av representanter fra Velferdsetaten og tre bydeler; Bydel St. Hanshaugen, Bydel Alna og Bydel Grünerløkka². Velferdsetaten har ledet og gjennomført prosjektet. Bydelene har fungert som referansegruppe når viktige problemstillinger har vært drøftet. Videre har bydelene stilt opp som verter for feltarbeid samt svart på store og små spørsmål gjennom hele prosjektperioden.

1.1 På vei mot bolig

Bostedsløshet som forskningsfelt

I 1996, da man for første gang skulle kartlegge antall bostedsløse i Norge, måtte begrepet bostedsløshet defineres og operasjonaliseres. Ulfrstad (1997) satte opp ti ulike posisjoner i og utenfor boligmarkedet i et kontinuum:

1. disponerer egen eid eller leid bolig
2. som 1 men med redusert fysisk standard
3. framleie uten kontrakt
4. bor som voksen i foreldrenes bolig – defineres ikke under bostedsløshet
5. Oppholder seg i institusjon eller fengsel uten å disponere egen bolig
6. oppholder seg midlertidig hos venner, kjente eller slektninger
7. oppholder seg på hospits, pensjonat eller lignende uten å disponere egen bolig
8. bor i egen eller andres campingvogn eller hytte
9. oppholder seg fra dag til dag hos bekjente
10. uten overnattingsmuligheter kommende natt

² Helseetaten ble forespurt flere ganger om å stille med en representant i prosjektgruppa, men kom aldri med forslag til en representant som kunne delta i prosjektet. De har derfor ikke vært en del av prosjektgruppa, selv om det hadde vært ønskelig.

Punktene 1 til 4 defineres ikke som bostedsløshet. Punktene 6 til 10 legges til grunn for operasjonalisering av bostedsløshet i kartleggingene. Denne definisjonen lå tett opp til den svenske definisjonen, og er også lik den definisjonen man siden har tatt i bruk i Danmark. Måten man kartlegger bostedsløse i Norge, er gjennom hjelpeapparatet. Alle instanser i et utvalg kommuner³ fyller ut ett kartleggingsskjema for hver bostedsløse person de kjenner til. For å unngå dobbeltregistreringer fylles det ut noen personidentifiserende for hver bostedsløse som kartlegges. Fordi det er hjelpeapparatet som fyller ut skjemaene, er det kun bostedsløse som er kjent for hjelpeapparatet som kartlegges, og det er da også sekundærkunnskap om kartlegges i og med at hjelpeapparatet kartlegger uten å konsultere de som kartlegges. Siden 1996, da den første kartleggingen fant sted, har man i Norge gjennomført ytterligere fem kartlegginger. Kartleggingene gjennomføres på samme måte hver gang.

Med den første kartleggingen skjedde et skifte i hvordan bostedsløshet ble oppfattet. Løsgjengerloven hadde fram mot 1995 sakte men sikkert blitt oppløst, og synet på løsgjengere hadde endret seg⁴. Fra å se på individet som utfordringen, ble definisjonen av bostedsløse knyttet opp til boligmarkedet. Bostedsløshet ble definert som en «posisjon på boligmarkedet» hvilket i praksis medførte at man begynte å anse bostedsløshet som mangel på bolig, framfor å forklare det med karakterbrist hos den bostedsløse. Valget som ble tatt da man operasjonaliserte begrepet bostedsløshet i 1996, har hatt innvirkning på hvordan det offentlige har organisert seg for å løse utfordringen. På statlig nivå ligger ansvaret for bostedsløshet hos Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) med Husbanken som underliggende direktorat. KMD og Husbanken har imidlertid «kun» ansvar for boligdelen av bostedsløshet. Alt som handler om tjenester og personøkonomiske ytelser (med unntak av ytelser direkte til boligformål) ligger under Arbeids- og sosialdepartementet. Likevel er det KMD og Husbanken som har ansvaret for feltet bostedsløshet. I Oslo kommune er denne inndelingen mellom bolig og tjenester ikke like klar, selv om ansvaret for forvaltning av boliger til vanskeligstilte ligger i Byrådsavdeling for næring og eierskap, mens de økonomiske virkemidlene og tjenestene ligger i Byrådsavdeling for eldre, helse og arbeid. Også internt i flere bydeler kan man se at det er et skille mellom boligkontoret og andre deler av organisasjonen som yter tjenester til beboere i boliger eller følger opp personer som oppholder seg i institusjon.

Hva bostedsløshet egentlig er og hvordan det skal måles, har vært gjenstand for mange diskusjoner blant forskere på feltet. Tradisjonelt, og noe forenklet, handler diskusjonen rundt bostedsløshet om en kjent dikotomi; individ versus struktur. Er det

³ I 2016 var det fulltelling i alle landets kommuner

⁴ Løsgjengerloven om løsgjengeri, betleri og drukkenskap ble opprettet i 1900, og hadde blant annet som hensikt å begrense omstreiferi (Ot.prp. nr 113)

trekk ved individet (f.eks. rusbruk, sykdom etc.) som forårsaker bostedsløshet eller er det strukturelle faktorer (f.eks. arbeidsledighet, boligmangel) i samfunnet som bidrar til at noen mennesker er bostedsløse? I de fleste tilfeller har man landet på et sted midt i mellom, der man tenker at det er en kombinasjon av strukturelle faktorer og trekk ved individet som forårsaker bostedsløshet (Dyb m.fl. 2013).

Forskning på bostedsløshet i Norge, slik vi kjenner det i dag, startet på mange måter med den første kartleggingen av bostedsløse i 1996. Siden den gang har forskningen på feltet i stor grad konsentrert seg om systemet og politikken rundt bostedsløshet samt samhandling, eller mangel på samhandling, mellom ulike fagområder (se f.eks. Dyb 2019; Dyb og Holm 2015; Langsether m.fl. 2011; Dyb m.fl. 2008). Med noen få unntak er det lite forskning som har studert bostedsløshet med utgangspunkt i livene til dem som opplever bostedsløsheten. I dette prosjektet ønsker vi derfor å bidra til en større forståelse av livet som bostedsløse lever, sett fra deres ståsted. Dette gjør vi på forskjellig vis i de ulike delene av rapporten.

Langtidsbostedsløse

Kartleggingen av bostedsløse i 2012 var den første som hadde en beskrivelse av ulike grupper bostedsløse personer. En av gruppene som ble løftet frem var «langvarig bostedsløse» som utgjør en betydelig andel av alle bostedsløse i Norge. «31 prosent av alle bostedsløse opplever bostedsløsheten som et tilbakevendende problem over flere år. De utgjør den største andelen når vi deler historikken inn i tre kategorier; bostedsløs over flere år, bostedsløs i mer enn seks måneder og bostedsløsheten som et nytt akutt problem» (Dyb og Johannessen 2013: 179). I forskjellige sammenhenger varierer det om man også inkluderer personer som har vært bostedsløse i mer enn seks måneder i definisjonen av langtidsbostedsløse⁵. I beskrivelsen av langtidsbostedsløse i kartleggingen fra 2012, var det utelukkende de som har opplevd bostedsløshet som et tilbakevendende problem over flere år som ble definert som langvarig bostedsløse. Årsaken til at man i kartleggingene bruker «tilbakevendende problem over flere år» er at det er få personer i Norge som er bostedsløse kontinuerlig i mange år. Mange er innom boliger og botilbud i perioder, men kan likevel klassifiseres som langvarig bostedsløse. I engelskspråklige studier brukes begrepet «chronically homeless» - kronisk hjemløs – om de som opplever bostedsløsheten som et tilbakevendende problem.

Ved forrige kartlegging i 2016, var det 948 bostedsløse personer i Oslo kommune⁶. Av disse var 36 prosent i kategorien langvarig bostedsløse (tilbakevendende problem over flere år). Det utgjør om lag 340 personer. 19 prosent (180 personer) hadde vært

⁵ Kartleggingen av bostedsløse 2016 inkluderer for eksempel personer som har vært bostedsløse i mer enn seks måneder når den beskriver gruppen «langtidsbostedsløse».

⁶ Dyb og Lid 2017: 167-169 er kilde til alle tall som presenteres i dette avsnittet.

bostedsløse i mer enn seks måneder. I Oslo og Bergen hadde andelen langtidsbostedsløse økt fra forrige kartlegging i 2012 (Dyb og Lid 2017: 77). Kartleggingen fra 2016 inneholder en beskrivelse av langtidsbostedsløse, men her har man tatt med både de som opplever bostedsløsheten som et tilbakevendende problem over flere år og de som har vært bostedsløse mer enn seks måneder. Kartleggingen gir ingen informasjon om langtidsbostedsløse i Oslo, men når vi ser på kjennetegn ved gruppa for hele landet er det likevel en gjenkjennbar profil⁷. Den største andelen er menn (76 prosent) i alderen 25 til 44 år. 85 prosent er født i Norge og de har pensjon (alder, uføre, annet) og sosialhjelp som sine viktigste kjente inntektskilder. En stor andel, 34 prosent, oppholder seg i midlertidige botilbud mens 28 prosent bor hos venner, kjente, slekt. 18 prosent er i institusjon og åtte prosent oppholder seg i fengsel på kartleggingstidspunktet. 80 prosent av de som er langtidsbostedsløse oppgis å være avhengige av rusmidler, mot litt under 60 prosent blant alle bostedsløse personer. Litt under 50 prosent oppgis å ha en kjent eller synlig psykisk sykdom. Nær 20 prosent har blitt kastet ut av boligen sin de siste seks måneder, og litt over 15 prosent er kastet ut av boligen på grunn av skade/uro. Her er det viktig å huske på at både de som har bostedsløshet som tilbakevendende problem over flere år og de som har vært bostedsløse i mer enn seks måneder er med i statistikken. Videre er statistikken for hele landet, og ikke eksklusivt for Oslo. Likevel gir beskrivelsene en god indikasjon på hvem denne gruppa er, også i Oslo.

Langvarige bostedsløse, eller langtidsbostedsløse som vi har valgt å kalle dem, er målgruppen for dette prosjektet⁸. Selv om denne gruppa er en klart definert gruppe i kartleggingene av bostedsløse, så er det en mindre definert gruppe i Oslo kommune. Så vidt vi har kunnet avdekke finnes det ingen egne kartleggingsverktøy som brukes i Oslo kommune, som gir denne informasjonen på et aggregert nivå. Vi kunne ha spurt hver enkelt bydel hvor mange de har i denne gruppa, men for å gi oss svaret hadde de måttet ta en manuell opptelling. Det bydelene derimot har ganske god oversikt over er hvor mange personer de har i Velferdsetatens institusjoner. Ikke alle som er i institusjoner er langtidsbostedsløse, så det er ikke et godt mål. For tallgrunnlag forholder vi oss derfor til den nasjonale bostedsløshetskartleggingen som viser at det var rundt 340 langtidsbostedsløse (tilbakevendende over flere år) i Oslo i 2016. Når vi har vært i kontakt med bydeler og andre instanser har vi forklart målgruppen for dem ved å beskrive en gruppe mennesker som over lengre tid har et uløst boligproblem. Dette har vært helt problemfritt, og vi oppfatter at bydelene har samme forståelse av målgruppen som det vi har. En større utfordring er det når vi er i kontakt med personer som kanskje har tilhørt kategorien, men ikke egentlig har ansett seg selv

⁷ I beskrivelsen av denne gruppa har man slått sammen de som opplever bostedsløsheten som et tilbakevendende problem over flere år og de som har vært bostedsløse i mer enn seks måneder.

⁸ Oppdragsbeskrivelsen er å finne suksessfaktorer for varige boligløsninger for langtidsbostedsløse.

som bostedsløse selv om de gjennom flere år ikke har hatt bolig. Vi har løst dette ved å fortelle hva vi legger i begrepet, og informert om at man er bostedsløs selv om man oppholder seg lenge i en midlertidig institusjon. En annen utfordring vi har støtt på, er knyttet til rus og tilknytning til Oslos rusmiljø. I vår analyse bruker vi et teoretisk rammeverk som beskriver livet til langtidsbostedsløse, men som også kan beskrive livet til personer som har bolig og fortsatt lever det samme livet som de gjorde da de var bostedsløse. I analysen er vi derfor mer opptatt av livsverden og livsstil, heller enn hvilken type boligform de har. Denne utfordringen er tett knyttet opp til det vi tidligere har beskrevet om utfordringer knyttet til definisjonen av bostedsløshet som en posisjon på boligmarkedet. For mange er det akkurat det det er, men for personer som opplever bostedsløshet gjentatt over flere år, er det mulig å tenke seg at det handler om noe mer enn mangel på bolig. I løpet av rapporten skal vi argumentere for at personer som lenge har levd et marginalisert liv på siden av samfunnet, kan ha en livsstil som følger dem også etter at de har fått bolig. Alle disse tingene tatt i betraktning så har vi løst det slik at når vi refererer til «målgruppen» så er de personene som bydelene har utfordringer med å finne gode boligløsninger til, og som går inn og ut av bostedsløshet. I denne kategorien inkluderer vi personer som er langtidsbostedsløse der størsteparten har et synlig eller kjent rusproblem. For enkelthets skyld refererer vi til dem som «bostedsløse» gjennom rapporten

Oppbygging av rapporten

I kapittel 2 gjennomgår de ulike metodene vi har brukt i prosjektet for å besvare oppdraget. Kapittel 3 er en litteraturgjennomgang av Housing First studier samt prosjekter som ligner på Housing First. I kapittel 4 introduserer vi et teoretisk rammeverk som brukes til å analysere bostedsløse personers liv og den overgangen de må igjennom på veien til bolig. Kapittel 5 drøfter forskjellen på en bolig og et hjem. I kapittel 6 beskriver vi, på bakgrunn av empiri og teori, hvilke suksessfaktorer som bør være til stede dersom man skal finne varige boligløsninger til langtidsbostedsløse personer. Kapittel 7 trekker sammen trådene og drøfter muligheten for å lage en Oslostandard for arbeidet med å finne gode boligløsninger til målgruppen.

2 Metode

I dette prosjektet ønsker vi å forstå hvordan det er for personer som er eller har vært aktive i rusmiljøet i Oslo, å flytte inn i en bolig. Hva er det som skal til for at innflyttingen går bra, og hva er det som skal til for at boligen blir et varig hjem for de som flytter inn. For å avdekke dette har vi benyttet ulike kvalitative metoder. Kvalitativ metode ble valgt fordi temaet er lite utforsket, og vi hadde bruk for et eksplorerende design for å komme mer i dybden på hvilke suksessfaktorer som kan være viktige når langtidsbostedsløse personer skal flytte inn i en fast bolig. Kvalitative metoder egner seg godt til å studere fenomener vi har lite kjennskap til og derfor stiller krav om åpenhet og fleksibilitet (Thagaard 2003).

De senere årene har Velferdsetaten hatt flere oppdrag der vi har intervjuet bostedsløse og tidligere bostedsløse personer. Intervjuer er ofte en god måte å få mye informasjon på kort tid, men vi har etter flere runder med intervjuer opplevd at det kan være nyttig med andre typer empiriinnhenting. På bakgrunn av dette åpnet vi for bruk av flere metoder, også metoder som vi ikke har erfaring med fra tidligere. Blant annet har vi prøvd ut en metode der vi har delt ut engangskamera til personer i, eller delvis i, målgruppen for prosjektet. I det følgende skal vi gi en kort beskrivelse av metodene som er brukt i datainnsamlingen.

Deltakende observasjon

Gjennom innledende samtaler med bydelene som deltok i prosjektet, hadde vi en del spørsmål om hvordan de jobber i boligene, hvem de følger opp, hvordan de agerer i ulike typer situasjoner og så videre. En av bydelene foreslo at vi heller kunne bli med på jobb en dag for selv å se hvordan de arbeider. Dette resulterte i at en prosjektmedarbeider tilbrakte en arbeidsdag i hver bydel. I all hovedsak var vi interessert i å se hvordan bydelene jobber opp mot personer som er eller har vært aktive i rusmiljøet, og som nå bor i bolig. Vi fikk derfor følge ansatte i bydelen som jobber med oppfølging i bolig. I tillegg til «jobbskygging» i bydelene fikk vi bli med ansatte en hel arbeidsdag på et av Kirkens Bymisjons boligtilbud. I dette botilbudet bor det personer som har utfordringer knyttet til rus- og psykisk helse. Beboerne har egne leiekontrakter og følges opp av bymisjonens personale i boligene.

Observasjonsstudier som metode varierer mye med hensyn til i hvor stor grad forskeren er integrert i feltet som studeres (Skilbrei 2019: 59). I vårt tilfelle varierte det litt ut fra hva som falt naturlig. I en bydel fikk vi delta på et aktiviseringstilbud, og ble med på den samme aktiviteten som de andre på aktivitetssenteret. På denne måten var det lettere å få innpass, og det ble mange fine samtaler over bordet. Dette

var også noe bydelen selv opplevde, og de benyttet ofte denne formen for samtaler med beboere som brukte aktivitetstilbudet. Når vi deltok på hjemmebesøk ble det mindre naturlig å ha egne samtaler med beboerne, og her ble vi mer *passive observatører* (Skilbrei 2019). På et av våre besøk ut i boliger falt det mest naturlig å inngå som en del av teamet, og her deltok prosjektmedarbeideren i ulike typer forefallende arbeid slik som vask av leiligheten. Her var observasjonen mer en type *deltakende observasjon* (Skilbrei 2019).

Observasjonsstudier gir andre type data enn for eksempel rene intervjuer. I en intervjusituasjon får man informasjon ut fra hvilke spørsmål man stiller. Svarene man får er ofte informantens fortolkninger av et fenomen. For eksempel så vil et spørsmål til en booppfølger om hvordan det ser ut i boligen til dem de følger opp, være deres oppfatning av hvordan det ser ut. Og deres oppfatning av hvordan det ser ut kan være farget av erfaringer de har gjort seg gjennom sitt arbeid som booppfølger.

Eksempelvis kan de omtale en bolig som ryddig fordi den er ryddig sammenlignet med andre boliger de har vært i, mens den for en utenforstående kan se veldig rotete ut. Ved å være med ut og se ting med egne øyne kan det også være mulig å avdekke forhold som de som jobber i feltet anser som selvfølgeligheter. På den måten er det mulig å få innblikk i noe av den tause kunnskapen på et felt (Finstad 2000 i Skilbrei 2019: 60).

Under våre observasjonsstudier har det ikke vært muligheter for å notere underveis. Vi har inngått som en del av et team, og det ville vært unaturlig å begynne å notere mens vi har vært hjemme hos beboere. Vi har notert mens vi har vært på møter med ansatte i bydelene og boligtilbudet, men ikke mens vi har vært i kontakt med beboere.

Kamera

Et kjennetegn ved kvalitative metoder er at de bunner i et ønske om å forstå sosiale fenomener, slik de forstås av de personene som forskeren studerer (Thagaard 2003). I vårt tilfelle ønsket vi å lære mer om livene til personer som tidvis lever et liv som er veldig annerledes fra vårt. Dette livet kan være vanskelig å få innsikt i. For det første inngår mange personer med rusproblemer i et miljø som av forskjellige grunner må operere i det skjulte. Målgruppen for dette prosjektet er oftest personer som bruker illegale rusmidler, og må av den grunn forholde seg til kriminalitet i ulik grad. Noen livnærer seg også av kriminalitet, og kan av den grunn ha vanskeligheter med å gi oss full innsikt i livet sitt. Selv om vi som jobber med dette prosjektet i stor grad jobber som «forskere» så er vi også ansatt i Oslo kommune. For beboere og andre vi har snakket med er det mulig at vi anses som kommunalt ansatte på lik linje med saksbehandlere, institusjonsansatte og andre hjelpere de har møtt underveis.

For å få innsikt i den skjulte delen av livene til prosjektets målgruppe ønsket vi å teste ut en ny metode. I samarbeid med de tre bydelene i prosjektet og Haugenstua gjennomgangsboliger delte vi ut til sammen 15 engangskameraer til personer som bydelene og Haugenstua mente kunne gi oss et bedre innblikk i livene sine. Utvalget ble også gjort på bakgrunn av hvem man tenkte kunne gjennomføre oppgaven og levere tilbake kameraene. To kamera delte vi selv ut da vi gjorde deltakende observasjon, og resten ble distribuert av ansatte i bydelene og i VEL. Oppgaven til de som fikk kamera var at de skulle *ta bilde av ting som er viktige i ditt liv*. Meningen bak er å få innsikt i ting som kan ha betydning for folk, men som de kanskje ikke tenker over. Med denne metoden ønsket vi å se om vi kunne fange noe «taus kunnskap» eller informasjon som vi går glipp av ved bruk av de andre metodene.

For å sikre anonymitet ble hvert kamera nummerert, og bydelene fikk et skriv der de kunne notere seg hvem som har fått hvilket kamera. Prosjektmedarbeidere som ser på bildene vet altså ikke hvem det er som har tatt bildene. Grunnen til at ansatte i bydelene har en oversikt over hvilke personer som har fått utdelt hvilket kamera, er at alle som har levert inn kamera fikk tilbud om å få en kopi av bildene de har tatt. Ved å bruke et nummersystem sørget vi for at bildene leveres til oss anonymt, og når de leveres tilbake er de forseglet og merket med nummer slik at ansatte i bydelene og VEL ikke kunne se bildene ved overlevering. Sammen med kameraene ble det også levert ut et skriv om hva bildene skulle brukes til samt informasjon om anonymitet for de som har tatt bildene (vedlegg 3).

For å få inn flest mulig kamera kjøpte vi Flaxlodd til alle som leverte inn et kamera, uavhengig av om det var bilder på eller ikke⁹. Bydelene og ansatte på Haugenstua har tatt hånd om utdeling og innsamling av kamera, noe som fungerte utmerket. Av 20 innkjøpte kamera ble om lag 15 delt ut og ni kom i retur.

Av ulike årsaker ble kameraene delt ut for sent i med tanke på den tiden det tok å få dem tilbake. Kameraene ble overlevert bydelene i midten av september, og returnert fortløpende fra slutten av oktober. Fordi vi fikk inn de siste kameraene sent i analyseperioden, har vi ikke hatt mulighet til å analysere dem så grundig som vi ønsket. Vår intensjon med denne metoden å teste ut om det er en brukbar metode for å få innblikk i en verden vi ellers har vanskelig for å få tilgang til, og prosjektet har således ikke hvilt på å få inn bildene i tide. En erfaring vi har gjort oss er at det er vanskelig å analysere bilder uten å vite hvilken intensjon som ligger bak. Vi har fått inn

⁹ En bydel ønsket ikke å dele ut Flaxlodd på grunn av risiko for nøre opp under tidligere spilleproblemer hos et par av dem som var tiltenkt kamera. Etter samtaler om hva vi kunne gi i stedet, landet bydelen på at informantene ikke trengte å få noe for å levere kameraene i retur. Dette har ikke påvirket antall kameraer som har blitt levert tilbake. En annen bydel mente at Flaxloddene ikke burde deles ut fordi de leverte inn kameraene, men mer som en takk for at de deltok.

mange bilder som vi kan tolke ut fra vårt ståsted. Om vi tolker dem riktig i forhold til den mening fotografen har lagt i dem, vet vi ikke. Dersom vi skal bruke denne metoden igjen kunne det være nyttig å gå igjennom bildene sammen med fotografen. Dette vil imidlertid umuliggjøre full anonymitet, men så lenge fotografen selv velger om han/hun vil være anonym eller ikke så er det ikke noe i veien for å gjøre det på den måten.

Helt på tampen av prosjektperioden, delte vi ut et kamera til en informant som vi kjenner identiteten til. Sammen med denne personen kunne vi gå igjennom bildene og få fortalt meningen bak dem. Dette var en veldig interessant øvelse, som vi gjerne vil bruke videre i andre prosjekter.

Intervjuer

I utgangspunktet hadde vi ikke tenkt å intervju personer i målgruppen, men etter hvert som vi har jobbet med problemstillingene i prosjektet ble det tydelig at vi også trenger deres stemme direkte, i stedet for kun å bruke kamera og deltakende observasjon. Gjennom deltakende observasjon i bydelene hadde vi samtaler med vanskeligstilte, men vi fikk ikke anledning til å gjennomføre dybdeintervjuer her. Formålet med dybdeintervjuer er å få fylldig informasjon om hvordan andre mennesker opplever sin livssituasjon (Thagaard 2003: 83). Utfordringen med å intervju enkeltpersoner om «suksessfaktorer» for gode bosettinger er at de i hovedsak kun kan snakke for seg selv, og at det derfor er vanskelig å si noe generelt om suksessfaktorer på grunnlag av det. Likevel har det vært fruktbart å snakke med personer som har gitt oss et innblikk i hvordan overgangen til bolig har fungert for dem.

Rekruttering av informanter kan være en utfordring i dette feltet. Vi som jobber i prosjektet har ingen naturlig og direkte kontakt med målgruppa. Når vi skal rekruttere informanter til ulike utredninger kan vi enten gå ut i felten og oppsøke ulike arenaer der vi vet at personer i målgruppa oppholder seg. Vi har for eksempel tidligere hatt god nytte av å intervju i lokalene til =Oslo der selgere av magasinet kommer for å kjøpe blader. Suppekjøkkener og andre typer væresteder kan også være nyttige i rekrutteringsøyemed. Dette er steder der man ofte finner mennesker som er i sårbare situasjoner.

I dette prosjektet ønsket vi å intervju personer som bor i bolig, men som har hatt erfaring med bostedsløshet. Denne typen informanter kan være vanskelig å finne fordi vi ønsket å intervju personer som bor i bolig, og mestrer dette på en god måte, samtidig som de ønsker å være ærlige om fortiden sin overfor oss. Fordi vi i utgangspunktet ikke hadde tenkt å gjennomføre dybdeintervjuer, kom vi sent i gang med rekruttering av informanter, og etter å ha henvendt oss til flere personer som vi

hadde fått kontaktinformasjon til, endte vi opp med to informanter som vi gjorde dybdeintervju med. Dette var svært nyttige intervjuer da vi fikk snakket med personer med egen erfaring om hvordan de har opplevd overgangen til bolig. Intervjuene var semistrukturerte og vi brukte en intervjuguide (se vedlegg 4). Det ble innhentet informert samtykke fra begge informanter (vedlegg 2).

Bruk av erfaringskonsulent

I løpet av prosjektperioden har vi knyttet til oss en erfaringskonsulent.

Erfaringskonsulenten begynte høsten 2019, og har derfor ikke vært med på å forme prosjektet. Erfaringskonsulenten har imidlertid bidratt med svært nyttig informasjon gjennom samtaler rundt problemstillingene i rapporten. Erfaringskonsulenten har selv opplevd bostedsløshet og har gjennom et langt løp gått fra et liv i aktiv rus, og som en del av Oslos rusmiljø, til å bo i bolig og jobbe.

I tillegg til å bidra med egen erfaring i prosjektet har erfaringskonsulenten bistått oss i å skaffe informanter. Vedkommende har også bistått med å lage intervjuguiden som vi brukte ved dybdeintervjuene.

Litteraturgjennomgang

I denne rapporten er innhenting av data gjort blant annet gjennom litteraturstudier. Vi gikk først bredt ut, og så på flere typer relevant litteratur, før vi endte med å gjøre en systematisk gjennomgang av kvalitative studier av Housing First-prosjekter i USA og Norge. Vi har også gått gjennom amerikanske artikler basert på studier gjort av bosetting av kronisk hjemløse og oppfølgingstjenester i Norge uten at dette har vært direkte Housing First relatert. Der det vises til resultater fra bolig- og oppfølgingsmodeller utenom Housing First, spesifiseres dette for å unngå sammenblanding av metoder og modeller. Grunnen til at noen av artiklene er tatt med er likheten mellom målgruppe og oppfølgingstjenester, og således anses som relevante i sammenhengen. Alle studiene om Housing First-metoden vi har sett på har, som tidligere nevnt, benyttet kvalitativ metode med intervjuer av deltakere og ansatte i teamene og eventuelt også i prosjekt- og/eller styringsgrupper. Noen av de amerikanske studiene har også benyttet kvantitativ metode for å kunne trekke ut statistikk om blant annet økonomi, rusbruk og antall bosatte etter en viss tid. Alle studiene har i tillegg benyttet litteraturstudier for å underbygge forskningen. Det bør kommenteres at flere av studiene vi viser til i rapporten er noen år gamle. Både i Norge og Europa er det stadig flere Housing First-prosjekter som opprettes, samtidig som noen av Housing First-prosjektene har pågått over tid. Det antas at nyere og bredere studier etter hvert offentliggjøres.

Sammen om bolig

I 2017 fikk Oslo kommune sammen med forskningsinstituttet Fafo midler fra Norges Forskningsråd til å gjennomføre et treårig prosjekt der man skal finne gode boligløsninger til personer som har rus og/eller psykiatriutfordringer og voldsrisiko. Prosjektet er et samarbeidsprosjekt mellom seks bydeler; Alna, Grorud, Stovner, Grünerløkka, St. Hanshaugen og Gamle Oslo. Prosjektet har som oppgave å diskutere enkeltsaker i en arbeidsgruppe for å sikre læring mellom bydelene. Videre skal man gjennom prosjektet utvikle en metodebok som skal fungere som en retningslinje for bosetting av en gruppe som man hittil har hatt utfordringer med å finne gode boligløsninger til. Fafo følgeforsker prosjektet.

Høsten 2019 overtok Velferdsetaten prosjektledelsen for prosjektet fra Bydel Alna. Frem til da har etaten deltatt på ukentlige arbeidsgruppemøter samt hatt en representant i prosjektet og en i styringsgruppen. Deltakelsen i prosjektet har gitt stort utbytte i form av kunnskap om hvilke utfordringer bydelene møter når de skal finne gode løsninger til ulike typer vanskeligstilte på boligmarkedet. Videre har vi lært mye om forskjeller mellom bydelene, og fått kjennskap til hvor lite de vet om hverandre. I prosjektet har man lagt vekt på samhandling mellom bydeler og andre instanser, noe som for eksempel resulterte i et svært interessant møte mellom bydelene, politiet og spesialisthelsetjenesten. Gjennom deltakelse på møter har vi fått inspirasjon til flere suksessfaktorer i dette prosjektet.

Litt om analysen

Gjennom empiriinnhenting, i dette tilfellet deltakende observasjon og intervjuer med tidligere bostedsløse personer, lager man seg beskrivelser av det vi ser og hører. Sørhaug (1996) gjør et poeng ut av å lage tykke beskrivelser som hjelper oss til å forstå det vi observerer. Om beskrivelsene er for tynne kan vi trekke feilslutninger om hva det er vi egentlig har sett og hørt. «For hver ny kontekst vi trekker inn, kan også hendelsen(e) vi ønsker å forstå, skifte betydning – riktignok mer eller mindre (Sørhaug 1996: 36). Det idéelle i dette prosjektet hadde vært å følge noen personer over tid. Det har vi ikke anledning til i dette prosjektet, men kombinasjonen av flere ulike metoder har gitt oss et rikt materiale som analysene bygger på.

Prosjektet har mottatt et stort bildemateriale. Vi har spurt informantene om å ta bilder av ting som er viktige i livene deres. Vi hadde ingen indikasjoner på hva de ville ta bilder av, men tenkte at hvis noen tok bilder av boligen sin så ville det være et interessant funn. Etter å ha fremkalt bildene var det litt overraskende for oss hvor mange bilder som faktisk er fra hjemmet til informantene. Det bringer også noen metodiske utfordringer fordi vi ønsker at informantene forblir anonyme. Dersom vi

viser alle bildene i denne rapporten vil de raskt kunne bli identifisert av f.eks. ansatte i bydelene. Når vi ser på bildene får man følelsen av å ha blitt invitert inn i privatlivet til en anonym person, og det oppleves ikke riktig å dele dette med omverdenen. I rapporten har vi derfor kun brukt noen få bilder, som ikke «utleverer» informantenes privatliv. Bildene har likevel vært viktige som en del av bakgrunns materialet i utarbeidelsen av rapporten.

I denne rapporten innfører vi et teoretisk rammeverk for kontekstualisering og innramming av de observasjonene og empirien vi har fått gjennom datainnsamlingen. Målet med bruk av teori på denne måten er å få en dypere forståelse av hvordan livet bostedsløse har levd uten bolig, kan ha betydning for hvordan deres liv i en fast bolig kan fortone seg. Teorien presenteres sammen med analysen av empirien vår i kapittel 4.

3 Litteraturstudie av Housing First studier

I det følgende blir faktorer som betegnes som suksesskriterier for bosetting gjennom bruk av Housing First-modellen presentert. Det er mest relevant å vise til erfaringer fra Norge, men siden enkelte momenter er sammenfallende, har vi også sett på studier fra USA. Erfaringer fra boligtilbud med oppfølgingstjenester i Norge og USA utenom Housing First-modellen, trekkes inn der det er relevant. Vi har sett på rapporter fra Housing First-prosjekter i 12 kommuner i Norge; Bergen, Sandnes, Drammen, Mandal, Trondheim, Bergen, Stord, Moss, Bærum, Elverum Ringsaker og Sandefjord, samt to rapporter fra Oslo som omhandler bolig og booppfølgingstjenester, med relevans til Housing First og suksessfaktorer. Fra USA har vi sett på rapporter fra et Housing First-prosjekt i Chicago og to studier som har tatt for seg bolig med oppfølgingstjenester til kronisk hjemløse; ett med kvalitativ metode og ett som har benyttet litteraturstudie til å trekke ut kvantitative data fra en rekke studier.

Housing First er en modell med åtte uttalte prinsipper for bosetting, og kriterier og retningslinjer for målgruppe, tjenestetilbud og boliger som nærmere spesifiseres i modellen. Til tross for at det er utarbeidet et sett av måleindikatorer gjennom en «Fidelity scale» for å kunne vurdere resultater fra Housing First-prosjekter utfra hvor modelltro de er, er sammensetningen av tjenestetilbudet og antall deltakere per ansatt beskrevet som et utgangspunkt, uten krav om eksakt antall ansatte eller utdanning/erfaring (Stefancic 2013; Tsemberis 2010). Bydel Grünerløkka, som har et Housing First-team og er delaktige i et Europeanettverk for Housing First-prosjekter, hevder at grunnleggeren av Housing First, Sam Tsemberis, har uttalt at man kan trekke ut de elementene ved modellen som er hensiktsmessig for det enkelte prosjekt. Men de åtte prinsippene skal følges, og enkelte kriterier står som ufravikelige, blant annet at det skal være ukentlige hjemmebesøk og at det er betalingsavtale for husleien (Tsemberis 2013, s. 48) Med dette som utgangspunkt er ingen av Housing First-teamene i Norge likt organisert. Også i USA og ellers i Europa, er organiseringen ulik. Uten å gå inn på en vurdering av om prosjekter som kaller seg Housing First faktisk møter kriteriene for å drive etter Housing First-metodikken, ser vi at graden av positiv effekt derfor vil variere når det gjelder hvordan målgruppen defineres, hvorvidt målgruppen har bolig fra før, graden av reell valgmulighet av bolig eller antall ansatte og deres bakgrunn i teamene. Like fullt er det enkelte elementer som utpeker seg som suksessfaktorer uavhengig av organisering. Nedenfor presenteres de viktigste suksesskriteriene knyttet til bosetting og tjenestetilbudet. Videre vil disse utdypes og vi ser nærmere på effektene av suksesskriteriene.

Oppsummering av suksesskriteriene til Housing First

- Bosettelse i ordinære boliger
 - Reell medbestemmelsesrett ved valg av type bolig og plassering
- Teamets egenskaper
 - Faste medlemmer
 - Flere ansatte i forhold til antall deltakere enn ellers i oppfølgingstjenester
 - Tverrfaglig kompetanse
 - Koordinering av tjenester og individuell oppfølging
 - Tydeliggjøring av kontaktpersoner og hvem deltakerne kan kontakte ved behov
 - Deltakerne møtes med respekt og forståelse
 - Tillit
- Tjenestetilbudet
 - Følger bruker, ikke bolig
 - Oppfølging på deltakers premisser
 - Reell medbestemmelsesrett ved utarbeidelse av tjenestetilbudet
 - Ukentlig oppfølging
 - Oppfølging over tid
 - Fleksible og sammensatte oppgaver
 - Forutsigbarhet i tjenestene og teamene
 - Følge opp avtaler
 - Kontakt med helsetjenester
 - Økonomirådgivning og forvaltning (fast trekk for husleie)
 - Jobbe aktivt med naboklager – forhindre utkastelse

3.1 Individuelle endringer ved deltakelse i Housing First

Når det gjelder målgruppen, er denne klart definert i Housing First. I følge Housing First-modellen skal deltakerne være over atten år, ha alvorlige, diagnostiserte psykiske lidelser og være kronisk hjemløse. Med kronisk hjemløs menes å være hjemløs i mer enn ett år. Programmet retter seg mot personer som faktisk bor på gaten (Tsemberis 2010, s. 34). At rundt 80 prosent av deltakerne har rusutfordringer beskrives som en korrelasjon til det å være kronisk hjemløs, men er ikke et kriterie for deltakelse i Housing First.

I Norge implementeres Housing First med tilpasninger fra den amerikanske modellen. Norge har et annet velferdssystem enn USA, og både målgruppe og boligtilbud avviker mellom landene. I Norge er svært få personer uteboende, derimot anses det som en utfordring at det er relativt mange bostedsløse i midlertidige løsninger. Innsatsen i de

norske Housing First-prosjektene rettes derfor i hovedsak mot bostedsløse personer. De fleste deltakerne i norske Housing First-prosjekter er kjent i systemet og allerede har en form for ytelse ved oppstart i Housing First, noe de amerikanske deltakerne i mindre grad har (Snertingdal 2014). Målgruppen til Housing First i Norge er altså annerledes enn i USA, der hjemløshet er langt mer utbredt. I 2007 ble det talt oppunder 700 000 hjemløse i løpet av én natt, hvorav rundt 18 prosent ble ansett som kronisk hjemløse (Kertesz 2009). Til sammenligning viste siste telling i Norge at det var rundt 3 900 bostedsløse, hvorav rundt 1 000 var Oslo-tilhørende (Dyb og Lid 2017). I det følgende skal vi se nærmere på hvilke effekter Housing First-modellen har for bosetting og oppfølging.

Positive effekter for deltakerne

Gjennom tjenestetilbudet, som vi kommer nærmere innpå under, forholder deltakerne seg til færre ansatte, som møter deltakerne med respekt og forståelse, gir en trygg og forutsigbar oppfølging, gjennom helhetlige og fleksible tjenester. Deltakerne opplevde dette som positivt, og fremhevet hvordan de ansatte lyttet til dem, at de gjennomgående ble møtt med respekt og følte seg sett og ble tatt på alvor. Disse momentene er vesentlige for følelse av verdighet, noe som igjen er viktig for livskvalitetsforbedringer (Skog Hansen 2017). En kartlegging av Stensløkka ressurscenter i Oslo kommune viste noe av det samme, der de viktigste momentene for beboerne gjennom oppholdet var «God relasjon til primærkontakt», «God relasjon til ansatte», «Rusfritt miljø», «Tid» og «Fellesskapet». Deretter kom momenter som ettervern, hjelp med økonomi, nettverksjobbing, samtaler med spesialisthelsetjenesten, m.m. (Pedersen 2019).

Deltakerne fortalte at de fikk bedre livskvalitet, mer tro på egen fremtid, mer ro og trygghet etter deltakelse i Housing First (Skog Hansen 2017). Både i Norge og USA opplevde man i noen prosjekter at flere av deltakerne hadde lavere grad av rusbruk, drakk mindre og hadde færre innleggelser på sykehus og legevakt (Kertesz 2009).

Negative eller ikke signifikante effekter for deltakerne

Til tross for mindre rusbruk og færre innleggelser i institusjoner, kombinert med høyere livskvalitet, viser studier fra Norge og USA at det *ikke* kan påvises bedret somatisk eller psykisk helseeffekt for deltakerne i Housing First. En norsk studie skriver at det ikke kunne påvises relevans til bedring av rusutfordringer og psykisk helse etter deltakelse i Housing First, og heller ikke bedre tilgang til spesialiserte psykiske helsetjenester (Skog Hansen 2017).

Ensomhet, utenforskap og manglende aktivitetstilbud er momenter som trekkes frem som utfordringer i Housing First. Deltakerne uttrykker behov og ønske om mer oppfølging og egnede tiltak knyttet til sosial inkludering og deltakelse (Skog Hansen

2017). En studie fra USA, som riktignok omhandler bosetting av kronisk hjemløse i et annet tiltak enn Housing First, finner det samme hos sine deltakere. Disse oppgir å være utsatt for stigma og ensomhet i forbindelse med ikke å være akseptert som en del av samfunnet. Deltakerne oppga å være sosialt marginaliserte grunnet liten eller ingen deltakelse i nærmiljø, sosialt liv, politikk eller religiøse samfunn. Forskerne mente at det var vesentlig å spørre deltakerne om hvilke områder de ønsket å bli integrert innenfor ved opptak i boligtiltaket, da tjenestetilbudet burde innbefatte bistand til sosialisering (Tsai 2012). Mangel på aktivitet, sosial isolasjon og ensomhet, påpekes som et problem for mange deltakere i norske Housing First programmer (Snertingdal 2015). En amerikansk studie trekker frem at gruppen av kronisk hjemløse stadig flytter på seg og dermed i utgangspunktet har en løs tilknytning til nærmiljø og steder (Tsai 2012). Dette kan relateres til norske forhold der bostedsløse rusavhengige og/eller med psykiske lidelser har et hyppigere flyttemønster enn «normalt».

Både i Norge og USA viser studier at Housing First har begrensninger for hvem som kan profitere på modellen. I USA trekkes det frem at det er usikkerhet om Housing First vil kunne fungere for personer med aktiv rus og utstrakt bruk av illegale rusmidler (Kertesz 2009). I Norge ser man at det ikke fungerer så bra for personer i aktiv rus, og særlig amfetaminbrukere (Snertingdal 2015). Det er heller ikke alle som klarer eller ønsker å tilpasse livsførsel til å bo i vanlige nabolag uten å lage for mye uro. Det kan også være perioder der enkelte deltakere har økt grad av rusbruk med besøk fra rusmiljøet, uro og bråk i og rundt boligen, som har ført til utkastelse (Skog Hansen 2017). Enkelte synes at den tette oppfølgingen med hjemmebesøk en gang i uken blir for krevende, og ønsker ikke å være deltaker på disse premissene. Housing First-teamene jobber med å forebygge utkastelser, men det er flere tilfeller der deltakere har mistet boligene grunnet rusrelatert atferd (Skog Hansen 2017).

3.2 Boligen og nærmiljøets betydning

Utgangspunktet i Housing First er at det skal være valgfrihet for bolig, både når det gjelder plassering, område, etasje, blokk, leilighet, bomiljø, hvorvidt det bor personer med rusproblemer i nærheten og så videre.

I prinsippene for Housing First står det at boligene skal være spredt og enkeltstående, altså ikke del av samlokaliserte boliger, hybler eller bofellesskap. Dette kan være en utfordring i tettbygde strøk med mer blokkbebyggelse og flere heleide kommunalt eide eller leide gårder, enn der det er større tilgang på innskutte boliger. De norske studiene har også ulik erfaring med hvorvidt det er kommunale eller privatleide boliger som benyttes til deltakerne. I Bergen og Sandnes er eksempelvis alle deltakere bosatt i vanlige bomiljø, selv om en del av boligene er kommunale. Disse

kommunene har brukt mye tid på kartlegging i starten for å finne ut hva bruker ønsker seg og har behov for (Skog Hansen 2017).

Positive effekter ved boligen og nærmiljøet

Flere av deltakerne i Housing First-prosjektene i Bergen og Sandnes har vært svært fornøyde med boligen og nabolaget. Samtidig kommer det frem at det mest vesentlige har vært å få en bolig i det hele tatt (Skog Hansen 2017). Det å oppleve trygghet i å kunne låse egen dør og ha sitt eget sted å bo, har vært den viktigste motivasjonen, noe som muligens har ført til at de har vært mindre kritiske til bolig og nabolag. Noen deltakere har kommentert at det å bo i et ordinært bomiljø langt unna rusmiljøer sentralt i byen har vært av betydning for trivsel i boligen (Skog Hansen 2017).

Overfor private utleiere i Bergen har det vært positivt at kommunen har hatt kontakt med og fulgt opp også disse. Ved å trygge utleier og sikre at boligene er i samme stand når utleieforholdet opphører, sikrer kommunen videre leieforhold og skaper tillit i det private utleiemarkedet (Skog Hansen 2017). Med tanke på at det private leiemarkedet er vanskelig å komme inn på for deltakerne (Snertingdal 2015), er det av betydning at teamet har fulgt opp private utleiere.

Negative eller ikke signifikante effekter ved boligen og nærmiljøet

Når det gjelder boligene er det i hovedsak manglende reell valgfrihet, som trekkes frem som negativt. I slike tilfeller har deltakerne gjerne endt i boliger de ikke er fornøyde med. Kommunene erfarer at de har få egnede boliger, noe som igjen begrenser mulighetene for deltakerne til å velge (Snertingdal 2014; Snertingdal 2015).

I en studie fra ti kommuner i Norge, kom det frem at enkelte deltakere opplevde å måtte vente en stund før de fikk tildelt bolig etter opptak i Housing First. Dette ble ansett som uheldig, da deltakerne kan gå rundt i uvisshet om når de skal flytte, i verste fall miste motivasjonen eller få en dårligere start på tilbudet (Snertingdal 2015).

3.3 Egenskaper ved hjelpene og tjenestetilbudet som vesentlige elementer

Et viktig trekk ved Housing First er at oppfølgingen skal følge bruker, ikke bolig, noe som er annerledes enn «tradisjonell» booppfølging. Nettopp overganger mellom boliger, eller bolig og eksempelvis institusjon, beskrives som sårbart nettopp fordi oppfølgingen ofte gis innen gitte områder, eventuelt med noe overlapp mellom tjenestesteder. I Housing First skal imidlertid boligen være sekundært for tilbud om oppfølging, som dessuten skal være brukerstyrt og basert på egne premisser, ønsker og behov. Oppfølgingen, og hvordan denne individualiseres til den enkelte deltaker, er

helt essensiell i Housing First. Som vist i første del av kapitlet, er det også innen dette området de fleste momentene om suksesskriterier er beskrevet.

Rundt hver deltaker i Housing First skal det være et tverrfaglig team, som skal ha ukentlige hjemmebesøk og avtaler rundt leie og betaling av husleie. ACT og IMC er modeller til etterfølgelse, men det er ikke krav om slike tverrfaglige kompetansegrupper, kun en anbefaling. I Norge er det ingen Housing First-modeller som har fullverdige ACT-team fordi de mangler lege eller psykiater (Snertingdal 2014). Samarbeid opp mot helsetjenester og spesialisthelsetjenesten er likevel en vesentlig del av arbeidet i prosjektene, uavhengig av tilgang til egne leger i teamet. I Bergens Housing First-prosjekt, fremheves det at å ha en ansatt fra spesialisthelsetjenesten i teamet har ført til bedre samhandling med spesialisthelsetjenesten (Skog Hansen 2017).

Positive effekter av tjenestetilbudet

Ved å ha en grundig kartlegging av deltakerne i forkant av innflytting, finner teamene ut av ønsker og behov hos deltakerne, samt at de i samhandling med deltakerne finner ut hvordan deltakerne ønsker at relasjonen til teamet skal være. Resultatet er at deltakerne opplever at de blir møtt med respekt og at de har reell medbestemmelsesrett. Relasjonen til de ansatte blir styrket, og det gir tillit og trygghet for deltakerne at det er de samme menneskene som kommer (Snertingdal 2015). Vi må ta med at det er ulik praksis blant Housing First-team i Norge angående bruk av kartleggingsverktøy. Det er ikke tatt inn vurderinger fra deltakerne rundt dette, men teamene som ikke benytter seg av kartlegging mener at det kan hindre dialog og relasjonsbygging, og påpeker at deltakerne allerede har blitt kartlagt en rekke ganger tidligere. Samtaler og deltakelse til utforming av avtalen, mener disse prosjektene dekker behovet et kartleggingsverktøy kan gi (Snertingdal 2014).

Oppfølgingen i prosjektene går over tid, noe som gir mulighet for stabilisering, og det gir forutsigbarhet for oppfølgingen og trygghet i boligen. Tett oppfølging fører til bedre tilgang til tjenester enn tidligere. Et Housing First-prosjekt har hatt vakttelefon utenom dagvakt og frem til 22:00 om kvelden, og vært tydelige på hvem i teamet man kan kontakte ved behov. Dette har gitt trygghet for deltakerne. Koordinering av tjenester og individuell oppfølging er viktige faktorer (Snertingdal 2015). Ved å ha faste deltakere i teamene og oppfølging over tid, som fører til bedre relasjoner og trygghet mellom deltaker og oppfølger, blir behov sett tidligere og kan ageres på (Skog Hansen 2017). Det er avgjørende å kunne se situasjoner som oppstår tidlig. Som en amerikansk studie viser; det skal lite til for tilbakefall der «alt» rakner (Tsai 2013-13). En amerikansk studie av Housing First viser at tverrfaglig oppfølging gir høyere

effekt, særlig der flere helsetjenester er koblet på, og at oppfølging av deltakerne i og rundt bolig gir høyere bostabilitet (Kertesz 2009).

Negative eller ikke-signifikante effekter ved tjenestetilbudet

Det fremkommer lite negativt fra studiene når det gjelder tjenestetilbudet, som består av tverrfaglige, faste team, som følger bruker uavhengig av bolig. Som utgangspunkt kan det sies at nettopp den tette oppfølgingen, sammen med reell medbestemmelse fra deltakerne, er nøkkelen til suksess for Housing First som metode.

Av negative tilbakemeldinger i studiene er nettopp reduksjon i tjenestetilbudet et moment som blir nevnt. Når oppfølgingen går ned, føler deltakerne seg «glemt». De oppgir at de ønsker mer sosial kontakt og aktiviteter. Ellers er mangel på spesialiserte psykiske helsetjenester en utfordring for deltakere med behov for dette. Mange av deltakerne vurderes som å ha alvorlige psykiske helseplager, men blir ikke nødvendigvis vurdert som «syke nok» til å få spesialiserte psykiske helsetjenester (Skog Hansen 2017, s. 100). Også mangel på bo- og tjenestetilbud med høyere omsorgsnivå gjør at enkelte deltakere ikke får riktig tjenestetilbud.

En kritikk som fremkommer i en av de norske studiene er motsetningen i Housing First-metodikken mellom skadereduksjon og recovery¹⁰. Metodikken er «gjennomsyret av recoveryretorikk og – begrep, hvor det understrekes at recovery er en målsetning...» (Snertingdal 2015, s. 10). Samtidig er det ikke krav til deltakerne om rusfrihet, «og hvis deltakerne bruker rusmidler, skal ikke dette lede til sanksjoner eksempelvis tap av bolig eller oppfølging» (Snertingdal 2015, 10).

3.4 Housing First oppsummert

I hovedsak har studier om Housing First gode resultater å vise til når det gjelder botid og tilfredshet med tjenestetilbudet. Dette bunner nok mest i at det faktisk gjøres en ekstra innsats for målgruppen, at tjenestestedene fokuserer på gode bosettinger med riktig oppfølging. Å ha tettere oppfølging i overskuelig fremtid, bestående av et tverrfaglig team med få brukere per ansatt, kan nok sies å være en nøkkelfaktor for suksess. Deltakerne har færre personer å forholde seg til, det er forutsigbarhet i hvem som kommer og når, og de er sikret oppfølging også i sårbare overganger mellom eksempelvis institusjon og bolig. Økonomisk bistand fremheves som essensielt i teamene, samt oppfølging av boligeierne der private utleieboliger benyttes.

Det synes kanskje unødvendig at det påpekes, men målgruppen i Housing First har nok ofte opplevd ikke å bli sett eller hørt i ulike situasjoner i livet, enten det gjelder i

¹⁰ Kort forklart kan forskjellen mellom recovery og skadereduksjon forklares ved at recovery har rusfrihet som målsetning, mens skadereduksjon fokuserer på reduksjon av skader ved rusbruk (Snertingdal 2015).

dagliglivet eller ved tildeling av bolig, institusjons- eller tjenestetilbud fra kommune eller spesialisthelsetjeneste. Deltakerne i Housing First i flere av studiene påpeker i hvert fall hvor viktig det er å føle seg sett, bli respektert, og å vite at de har en stemme som blir hørt. Reell medbestemmelse for deltakeren med hensyn til hvordan boligen og tjenestetilbudet utformes, innebærer at tilbudet tilpasses den enkelte deltaker heller enn at deltakeren skal tilpasse seg et eksisterende tilbud. Det, sammen med å møtes med tillit, forståelse og varme, fremheves som et viktig utgangspunkt for samarbeid.

Til tross for tettere oppfølging og innvirkning på valg av bolig og tjenestetilbud, er det likevel en faktor som går igjen i flere av Housing First-studiene; flere av deltakerne oppgir at de kjenner på ensomhet og utenforskap. De mangler aktiviteter og meningsfylte oppgaver i hverdagen. Housing First-modellen har et godt utgangspunkt for varige bosettinger, men det er et ankepunkt at tiltak og fokus rettet mot ensomhet og manglende meningsfylte aktiviteter eller arbeid ikke er en del av metoden.

4 Et teoretisk blikk på «bostedsløses» liv i bolig

I dette kapitlet skal vi se nærmere på livet som bostedsløse personer lever. Vi analyserer ulike deler av livet opp mot et teoretisk perspektiv kalt *høstningsøkonomi*. Hensikten med kapitlet er å gi en bedre forståelse av de handlingsmønstre som bostedsløse og tidligere bostedsløse inngår i. Ofte tolker vi andres handlinger ut fra vår egen livsverden og forståelse av samfunnet. For å forstå andre, kan det imidlertid være nyttig å prøve å se verden fra deres ståsted. Ved hjelp av teori kan man forstå bostedsløse personers livsverden bedre og sette den i system. Vi kommer først til å presentere teorien om høstningsøkonomi, og deretter analyserer våre funn i lys av denne.

4.1 Høstningsøkonomi

Høstningsøkonomi som begrep stammer fra antropologien og har tradisjonelt vært brukt om befolkningsgrupper som tilhører jeger- og sankersamfunn. I 1996 brukte imidlertid antropologen Tian Sørhaug begrepet til å beskrive livene til ungdomsgjengen som levde en form for jeger- og sankerliv i storbyen. Teorien om høstningsøkonomi blant grupper som lever i storbyen er videreutviklet og brukt til å beskrive bostedsløse personers livsstil av Johannessen 2008; Flåto og Johannessen 2010. Rapporten bygger vi videre på tidligere arbeider, og analyserer våre funn i lys av teorien om høstningsøkonomi.

Hva er høstningsøkonomi?

Bostedsløse personer kan ofte anses som ikke å ha en økonomi i tradisjonell forstand. Noe av grunnen kan være at når man tenker på deres økonomi så er det i all hovedsak preget av alt de mangler. De mangler penger, bolig og har generelt få eiendeler. Mange er avhengige av ulike gratis tilbud rundt omkring i byen for å klare seg. Når vi ser nærmere på livet som bostedsløse personer har, så kan man imidlertid finne mange av de trekkene som kjennetegner høstningsøkonomi.

I høstningsøkonomier er det stort sett kort distanse mellom produksjon og konsum. Man bearbeider ikke ressurser, men bruker dem slik de foreligger og er tilgjengelige i omgivelsene. Dette har så vel organisatoriske som kognitive og moralske implikasjoner (Sørhaug 1996: 37).

Overført på vårt felt kan man si at bostedsløse med tilknytning til rusmiljøet «høster» i byen¹¹. De samler, finner, stjeler, kjøper ulike goder som kan omsettes til noe de har

¹¹ Det kan være litt misvisende å referere til bostedsløse i denne sammenheng. Den livsformen som er representert ved høstningsøkonomien omfatter også personer som har bolig, så lenge de inngår i det samme miljøet og har noenlunde den samme måten å leve på.

bruk for. I den engelske litteraturen omtales det ofte om «scavenging» (se f.eks. Snow & Anderson 1993). Dette kan sees i motsetning til verdikjeder ellers i samfunnet, der distansen mellom produksjon og konsum er lang. Et eksempel på det kan være en ordinær arbeidstaker som jobber hver dag for så å få lønnen utbetalt på slutten av måneden. I en slik situasjon er det langt mellom produksjon og konsum, og hvis man skal ha ressurser gjennom hele måneden er man avhengig av å kunne spare og porsjonere ressursene. Personer som lever mer eller mindre kaotiske liv der de tidvis ikke engang vet hvor de skal sove neste natt, vil ha få muligheter for å kunne inngå i slike lange verdikjeder. I den situasjonen de lever i, der de har få eller ingen oppbevaringsmuligheter, og til stadighet befinner seg i situasjoner der de er i fare for å få stjålet tingene sine, er det lite hensiktsmessig å satse på lange verdikjeder. Langt mer rasjonelt er det for dem å satse på et økonomisk system som er fleksibelt og veien mellom produksjon og konsum er kort. Når man får tak i verdier lønner det seg å bruke dem fort. Å beholde dem øker risikoen for å miste dem eller få dem stjålet. Det gjør også deling til en rasjonell handling. «Den individuelle jaktlykken vil variere, og dette gjør deling innenfor gruppen rasjonelt» (Sørhaug 1996: 38). Overført til marginaliserte liv på siden av storsamfunnet handler det ikke så mye om deling i ordets tradisjonelle forstand, men heller om å låne ut/gi bort ting mot en forventning om en gjenytelse når man selv trenger det. Et eksempel som er godt kjent i hjelpeapparatet er gjeld i rusmiljøet. Det kan dreie seg om gjeld i form av verdier, men det kan også dreie seg om tjenestegjeld. Dette med gjeld henger tett sammen med den økonomiske livsformen de lever innenfor, og er en essensiell del av høstningsøkonomiens prinsipper. For de som følger opp tidligere bostedsløse i bolig så merkes dette spesielt når en tidligere bostedsløs får en bolig som fort fylles opp av andre som mangler et sted å bo. Vedkommende som får en bolig har kanskje bodd hos andre mens han/hun var uten bolig, og nå skylder han/hun «overnattingstjenester» som nå kan tilbakebetales. Det er kjent at det i tilknytning til rusmiljøer er en del lån og utlån av penger, narkotika og andre verdigjenstander, noe som antakeligvis henger sammen med at de som lever innenfor dette miljøet lever på marginene (se f.eks. Johansen 2002; Flåto og Johannessen 2010). Innenfor det høstningsøkonomiske tankesettet er det ikke bare nødvendig å drive låne- og utlånsvirksomhet, det er også smart å «investere» i andre. Det å låne ut, eller gi bort ting, betyr at man kan trekke på tjenester og gaver senere når man selv er i knipe.

På grunn av den korte distansen mellom produksjon og konsum lønner det seg å være mobil. Man må kunne flytte seg etter ressursene. Høstning i byen handler ofte om å samle ting, men også om å leve av kriminalitet. I begge tilfeller er de som opererer innenfor denne økonomien helt avhengig av å kunne flytte seg rundt etter ressursene eller bort fra politi og andre. I sin studie av bostedsløse personers hverdag fant Johannessen (2008) at noen bostedsløse kan se visse fordeler ved å være

bostedsløse. En av informantene la vekt på at fordelene ved ikke å ha bolig var at man ikke fikk post og dermed ingen regninger. Mangel på fast bolig betyr også at det er vanskeligere for de som har uformell gjeld å bli sporet opp. Om man bor i Velferdsetatens lavterskeltilbud har man i tillegg personale som kontrollerer adgangen til huset, og på den måten er man trygg fra uvedkommende.

Høstningsøkonomi har, som andre økonomiske livsformer, innvirkning på store deler av livet. Dette skiller seg ikke fra andre økonomier som f.eks. kapitalismen, som også har stor betydning for hvordan vi innretter livene våre. Når man studerer livsformer og økonomi er det viktig å se på økonomier som et sett av innebygde praksiser. Smith & Stenning (2006) beskriver det på følgende måte «Economic practices are conceptualised as a wide range of mechanisms by which the individuals and the social units of which they are a part create livelihoods» (s. 192). Også høstningsøkonomiens særegenhet gjør seg gjeldende på flere felt enn det økonomiske. Som beskrevet tidligere har denne typen organisering av økonomien organisatoriske, kognitive og moralske implikasjoner for andre deler av livet. I neste del av kapitlet skal presenteres funn fra vårt feltarbeid i lys av teorien om høstningsøkonomi.

Høstningsøkonomi som livsstil

Noen deler av livet påvirkes mer enn andre av å leve et liv preget av høstningsøkonomiske prinsipper. Vi har identifisert tre viktige arenaer i livet der høstningsøkonomiske prinsipper kan stå i veien for et liv i bolig, slik boligtilbudet for denne gruppa ser ut i dag. Det betyr ikke at de som har en livsform preget av høstningsøkonomiske prinsipper ikke kan bo i bolig. Det er imidlertid viktig med en forståelse for det livet personer bostedsløse med rusproblemer lever, for at man skal kunne gi dem best mulig forutsetninger for å klare det. Og det er nettopp dette teorien om høstningsøkonomi kan bidra til.

Tidsperspektiv

Mens Sørhaugs (1996) forståelse av høstningsøkonomi til en viss grad berører tidsoppfatningen til de som inngår i økonomien, tar Flåto og Johannessen (2010) begrepet et steg videre i sine analyser av bostedsløses hverdag. Basert på Van Doorns (2010) artikkel om bostedsløses oppfatning av tid og sted, beskriver de hvordan bostedsløse personer endrer sin oppfatning av tid parallelt med at de opparbeider seg erfaring med et liv uten fast bolig (Flåto og Johannessen 2010).

I følge Van Doorn (2010) har man i de fleste moderne samfunn en lineær tidsoppfatning. Vi måler tid i timer, dager, uker og år. Klokke og kalendere er standard verktøyer for å måle tiden (s. 222). Det motsatte av en lineær tidsoppfatning, ifølge Van Doorn, er en sirkulær tidsoppfatning. Denne eksisterer fortsatt i noen få ikke-vestlige kulturer, ofte blant befolkningsgrupper som lever tett

på naturen. «Cyclic time is a less demarcated, more diffuse concept of time. Its focus is more on the «here and now» than on the future» (s. 223). Hun argumenterer videre for at «as homeless persons spend more time on the streets and as their bonds with the main social institutions become looser, their perceptions of time tend to move further away from the linear perceptions of time» (s. 223).

Gjennom deltakende observasjon vi har gjort i dette prosjektet ble det tydelig at for personer som lever et liv i aktiv rus, enten de er bostedsløse eller bor i bolig, er det vanskelig å holde avtaler. I de tre bydelene vi har besøkt skulle vi være med på avtaler som enten ikke ble noe av, eller som ble flyttet. I en av bydelene vi besøkte hadde man endret rutiner nettopp på grunn av dette. I stedet for å ha timeavtaler med personer som erfaringsmessig ikke holdt dem, gikk man nå heller en fast runde hjem til folk to ganger i uka, fordi man så at det var større mulighet for å treffe folk på denne måten. I en annen bydel fikk vi oppleve utfordringene med å lage avtaler da vi besøkte en mann som hadde mange og store praktiske utfordringer, som bydelene ønsket å hjelpe ham med. Det var imidlertid en utfordring å få hjulpet ham tilstrekkelig, for de visste aldri om han var hjemme når de kom, og når de kom kunne han ha leiligheten full av folk slik at det var vanskelig å få gjort de nødvendige ting. En av de bydelsansatte formulerte det slik:

Hadde vi bare kunnet sette av en hel dag sammen med ham, så kunne vi løst så mye. Men (...) har veldig dårlig begrep om tid, så det er vanskelig å gjøre en avtale om det.

Tid og avtaler var vanskelig for flere vi kom i kontakt med på besøk i bydelene. Et besøk illustrerer dette godt:

Hun har en avtale med en klient kl 11.30. Hun stresser ikke med å rekke det fordi hun regner med at han ikke rekker det. Hun ringer ham flere ganger, og minner ham på at (...) stenger kl 14, og at de ikke kan møtes senere enn det. På telefonsamtalene høres det ut som om de kjenner hverandre veldig godt. Hun sier ikke navnet sitt, men bare hei, når hun ringer. Hun ringer og spør hvor langt han har kommet, om han har stått opp, om hvilket tog han skal ta og så videre. Når han ringer, så ber han henne bare om å ringe opp igjen for han har ikke penger på kortet (feltnotat).

En stor del av jobben til booppfølgere, ruskonsulenter og andre hjelpere som bistår personer med rusproblemer, er å bidra med praktiske ting i livene deres. Spesielt kan det se ut som om mange trenger hjelp til å overholde avtaler. Vi skal løfte fram to eksempler fra feltarbeidet:

Person A har blitt syk og venter på en innkalling til sykehuset. Personen som følger ham opp har allerede vært med på en sykehusavtale, og nå venter de på innkalling til neste. Person A har en leilighet som han sjelden er i fordi han ikke trives i bomiljøet. En samtale mellom to hjelpere avslører at de vet at han ikke tømmer postkassen sin der han bor. De avtaler derfor at den ene skal sjekke postkassen hans fram til hun drar på ferie. Hun skal på ferie torsdag og fredag, og de avtaler derfor at den andre kan stikke innom og sjekke postkassa de siste dagene den uka.

Person B har forvaltningsavtale¹² med bydelen, og har av sin saksbehandler fått 500 kroner utover det han vanligvis får inn på konto. Han har ikke bankkort, og har heller ikke ID slik at han kan ta ut penger i banken selv. Kirkens Bymisjon har tilbud om å følge folk på posten hver dag til en bestemt tid slik at de kan identifisere dem så brukerne får tatt ut penger. Person B møter oss et godt stykke utenfor byen. Etter han har dratt, ringer den bydelsansatte ham to ganger for å minne ham på når Kirkens Bymisjon går på posten. Den siste samtalen foregår bare noen minutter før Kirkens bymisjon går fra 24/7, og i denne samtalen får person B beskjed om å løpe i en bestemt retning for å rekke å møte dem på veien¹³.

Disse to eksemplene er helt ordinære hendelser i livet til en bydelsansatt som jobber med personer med rusproblemer. Eksemplene illustrerer godt hvordan hjelpeapparatet bistår den enkelte med hverdagslige og praktiske gjøremål. Under feltarbeidet var det påfallende hvordan hjelperne konstant får telefoner der de må bistå klienter med å ordne praktiske ting eller hjelpe til på andre måter. Fra feltnotatene våre:

Etter det første hjemmebesøket drar vi tilbake til kontoret. Mens jeg er der, ringer telefonen konstant. Og når den ikke ringer er det hun som ringer forskjellige steder. Mens vi spiser lunsj jobber hun med å finne et tilbud til en av hennes klienter som ble kastet ut av et midlertidig botilbud på fredag(mandag i dag). Hun ringer felles inntak, hun ringer botilbudet som det er ledig plass på, hun ringer værestedet der klienten oppholder seg nå, og det er bare for å finne ut hvor han skal bo. Så begynner hun å ringe for å avtale når og hvor han skal dra og så videre.

¹² Forvaltningsavtale innebærer at NAV forvalter privatøkonomien til en person. Alle inntekter går inn på en konto som NAV disponerer. Fra denne betales regninger, husleie og andre utgifter. Penger som er igjen etter at regninger er betalt får klienten inn på en brukskonto. Det er forskjell på hvor hyppig pengene til forbruk utbetales.

¹³ 24/7 er et lavterskeltilbud i Oslo sentrum

Det er vår tydelige oppfatning at hjelperne følger opp mange mennesker, og at det er enorme mengder med informasjon de skal holde styr på. Alt dette skal de gjøre mens de er på farten og ute og ordner praktiske ting og møter sine klienter. Av det vi kunne observere så det ut som om hjelperne i stor grad holdt styr på viktige avtaler for sine klienter.

Van Doorn (2010) fremhever at det er livet som bostedsløse personer lever som fører til at de etter hvert mister grepet om tiden;

«Their awareness of units of time – hours, days, and months – fades, as does their own time. When they lose their jobs and their homes, there are hardly any points of reference left by which to measure the passing of time» (s. 223).

Johannessen (2008) fant at det var liten forskjell på hverdager og helg for de bostedsløse hun intervjuet. Det var heller ikke forskjell på hverdager og ferier. For de hun intervjuet var alle dager like, og besto hovedsakelig av å skaffe penger til rusmidler samt dekke basale behov. Når man lever et liv der det ikke er nevneverdig forskjell på aktiviteter mellom dagene vil det etter hvert bli vanskelig å skille den ene dagen fra den andre. Et viktig spørsmål som hjelpeapparatet bør stille seg er om institusjoner, som mange i denne målgruppa har lang erfaring med å bo på, i noen tilfeller kan bidra til denne utvanningen av tidsoppfatningen. Sørhaug (1996: 40) reflekterer også over dette og skriver:

Institusjoner gir også en livspraksis som er lite forankret i erfaringer med ansvar for individuelle valg og planer. Det at man «får alt», selv om det på institusjoner kan være fint lite, underbygger lett en høstningsrasjonalitet (...) institusjoner er ikke gode steder for å lære seg formålene med foredling, investering og lengre verdikjeder. De skaper ikke omstendigheter som gir en stort igjen for å utsette behov».

Aron, en av våre informanter beskriver dette godt:

Man må lære det der med å bo. Når du er på institusjon får du jo alt. Man må lære seg å kjøpe mat og vaskemiddel, ikke bare røyk og godteri som er det man kjøper når man bor på institusjon.

Isolert sett er det ikke en stor utfordring å leve et liv med sirkulær tidsoppfatning, der dager, uker og måneder glir inn i hverandre. Utfordringen oppstår når man har denne tidsoppfatningen i et system som er bygget opp etter en lineær tidsoppfatning. Slik sett kan man tenke seg at det er enklere for de med sirkulær tidsoppfatning å klare seg i et system som er bygget opp for å kompensere for dette, noe vi kan se at deler av hjelpeapparatet for denne gruppen på mange måter er. Eksempler på dette er institusjoner med utvidede matserveringstider fordi beboerne sjelden rekker det

innenfor fristen, sosial legevakt som kan gi ut kronekort som nødhjelp utenfor ordinære åpningstider, matserveringsteder med mulighet for dusj og utdeling av klær samt vask av klær.

Fra hånd til munn

En konsekvens av å leve innenfor et høstningsøkonomisk regime er at man i stor grad lever fra hånd til munn. Når vi ser på Maslows behovspyramide (se vedlegg), og hvor få av de basale behovene langtidsbostedsløse får oppfylt på daglig basis, blir det tydeligere hvorfor de ofte har sitt fokus på utfordringer som skjer her og nå, framfor å legge langsiktige planer om en bedre framtid. Flåto og Johannessen (2010) beskriver tydelig hvordan bostedsløse personer som oppholder seg i akuttinstitusjon eller bor rundt omkring, lever et slags nomadeliv (s. 97). I dette prosjektet har vi fått erfare at dette levesettet på mange måter fortsetter inn i boligen. Følgende utdrag er hentet fra feltnotatene da vi gjorde observasjon i en bydel:

Det første booppfølgerne gjør når beboeren åpner døra for oss er å spørre hvor mange som er i leiligheten. Hun sier at det ligger en på soverommet, men ellers er det ingen andre enn henne. De gjør en vurdering og går inn. Spør om jeg kan være med, og det er greit. Når vi kommer inn står møblene hulter til bulter. Beboeren begynner å flytte rundt så sofa og bord står rundt stuebordet. Så begynner hun å rydde bort gamle sprøyter og annet rot fra bordet, mens hun sier «jeg pleier egentlig ikke å ha det sånn. Jeg er faktisk veldig nøye på det». På gulvet ved siden av sofaen står en skoeske full av rene sprøyter, og på gulvet ved siden av meg ligger det en uåpnet sprøyte samt et slikt bånd som man tar rundt armen for å stramme før man setter sprøyte. Stua er nokså liten, kanskje 20 kvm inkludert kjøkken. På kjøkkenet mangler en skapdør og det er ikke komfyr der. Kjøkkenet ser mer ut som et oppbevaringssted enn et kjøkken. På gulvet i stua ligger også taklampa som har blitt revet ned fra taket. Det er en sånn «institusjonslampe» som er flat og har lysstoffrør. Hele lampa er tatt ned fra taket og ledningen som enda henger i lampa ligger også på gulvet med alle spikerne (som har holdt den fast i taket) fortsatt sittende på. Et tørkestativ til klær ligger midt på gulvet. I vinduene er det hengt opp et slags laken eller tynt sjal. Bak alt rotet er leiligheten forseggjort med mye pynt og etniske innslag. Et lite bord med noen steiner og en radio på står på gulvet. I den ene enden av stua ligger det en svær haug med klær. Det viser seg at beboeren ikke har vaskemaskin, og ikke har hatt det all den tid hun har bodd der. Hun bruker klær som engangsutstyr, ellers må hun vaske det i håndvasken. Hun mener å huske at hun har søkt NAV om vaskemaskin. Booppfølgerne er usikre, men tror nok at det stemmer.

Besøket avslørte en lang rekke prekære utfordringer. Beboeren hadde ikke vaskemaskin og måtte hele tiden kjøpe, eller finne nye klær. Hun sa selv at dette var

veldig dyrt i lengden. Videre hadde hun ikke anledning til å lage mat. Dette var imidlertid ikke noe hun selv syntes var et problem, eller hun tok det hvert fall ikke opp som et problem da booppfølgerne spurte om det. Under besøket viste det seg også at leiligheten manglet lås på døra. Det vil si at det var en lås, men beboer har ikke den riktige nøkkelen. Booppfølgerne har fått tak i en kopi av nøkkelen, men det viser seg at heller ikke den passer i låsen. Beboeren fortalte at hun hadde fått stjålet alle tingene sine som følge av at hun ikke hadde lås. Det hendte at hun betalte folk for å være i leiligheten når hun var borte, men fortalte at det ikke var holdbart i lengden. Booppfølgerne prøvde å få klarhet i hva som hadde skjedd med låsen. Beboeren kunne ikke huske at den hadde blitt skiftet, og mente at hun aldri hadde hatt riktig nøkkel. Mens vi var på hjemmebesøk der prøvde booppfølgerne uten hell å få tak i ulike instanser som kunne hjelpe med låsproblemet. Resultatet ble at beboeren måtte fortsette å leve uten lås, hvert fall en stund til. Til tross for de store utfordringene den manglende låsen innebar, var hun mest opptatt av en sofa som hun hadde kjøpt på IKEA, og som ikke hadde blitt levert. Beboeren har ikke telefon og dørklokka virker ikke. IKEA vil ikke levere møbler uten å ha et telefonnummer de kan nå mottaker på. Det ender med at booppfølgerne ringer IKEA og gir dem nummeret til en kamerat som alltid er der. Den samme løsningen ble prøvd forrige gang IKEA skulle levere sofaen, men da hadde altså venninnen hvis telefonnummer var oppgitt forsvunnet.

Hjemmebesøket illustrerer godt noen av de utfordringene som følger med når en person som lever «fra hånd til munn» skal bo i bolig, og på en måte som i bunn og grunn krever at man har litt struktur på livet. Ikke å ha lås på inngangsdøra til leiligheten, og heller ikke ha kapasitet til selv å ordne opp i det, medfører unektelig noen utfordringer. Beboeren har for eksempel fått stjålet tingene sine. I tillegg forteller booppfølgerne at beboeren har mye besøk, hvilket vi også opplevde da vi var der. I det vi skulle gå ut døra sto det fire-fem personer og ventet på å komme inn. Dette er en ung beboer som i følge bydelen har vanskeligheter med å si nei. Beboeren har allerede mistet én bolig på grunn av for mye besøk, og etter samtaler med bydelen kommer det frem at de ønsker at beboeren får et annet tilbud fordi hun ikke har det bra der hun bor nå. Hun har mye oppfølging fra bydelen, og hjelpeapparatet er innforstått med at vedkommende trenger hjelp til veldig mye. Den store innsatsen til tross så klarer man ikke å holde alle utfordringene i sjakk. Det er mange praktiske ting som skal ordnes, og hun er sjelden tilgjengelig og klar for å motta hjelp.

Det å leve et ustrukturert liv kan være en fordel i «gatemiljøet» der andre lever det samme livet. Utfordringene kommer når man også må forholde seg til en verden som krever struktur og system. I tre tilfeller var vi vitne til at beboere ikke hadde bankkort eller ID-papirer slik at de kunne legitimere seg og ta ut penger. I et samfunn der det aller meste er elektronisk, fremstår mangel på bankkort og ID-papirer som en stor

utfordring. Som beskrevet over var det en av beboerne som benyttet seg av Kirkens Bymisjons tilbud om å gå sammen til posten. I et annet tilfelle ble booppfølger med på posten. Beboeren hadde et gammelt ID-kort, men fikk ikke tatt ut penger. Da booppfølger ble med og bare sto ved siden av, gikk det greit. Mangel på ID er også en utfordring i overgangen til bolig. For å melde flytting må man ha ID, og for å søke om bostøtte må man ha fast adresse. Fordi mange ikke har noen form for identifikasjonspapirer er det nødvendig at man setter av god tid til å få på plass alt det formelle før en innflytting kan skje. Mangel på formelle papirer er ikke bare en praktisk utfordring, det bidrar også til hjelpeløshet i et system som krever at voksne mennesker har papirer, bankkonto og i mange tilfeller også bankkort.

Fleksibilitet, mobilitet og tilpasningsdyktighet kjennetegner vår målgruppe. De høster i byen og bruker sine løse bånd til storsamfunnet til å klare seg i en hverdag full av løpende utfordringer og kriser. «Urban nomads» eller urbane nomader på norsk, er en betegnelse som ofte brukes om unge, trendsettende mennesker som stadig er på reisefot i nye byer rundt omkring i verden eller om personer som bor i små og hypermoderne småhus som kan flyttes rundt etter hvor eieren ønsker å bo. Begrepet er også betegnende for vår målgruppe som på mange måter kan anses som urbane nomader idet de til stadighet må flytte mellom ulike botilbud, venner og bekjente og boliger. Tilpasningen til dette livet er å eie få ting, ikke knytte seg til steder, personer og ting. Det meste i livet deres er flyktig, og for å unngå store skuffelser og nederlag så må man også ha et flyktig forhold til det meste. En av våre informanter beskrev det som at man lever et eget liv på siden av samfunnet. Som vi tidligere har vært inne på, er denne måten å organisere livet på en fordel i «gatelivet», men det har også noen åpenbare praktiske utfordringer når man skal flytte i bolig.

Sosiale bånd

For at en økonomi kan sies å eksistere, må det være flere individer som opererer innenfor den. Innenfor høstningsøkonomien, der bytting og lån er en viktig del, blir de sosiale relasjonene ekstra viktige. Mens vi i den ordinære økonomien ikke trenger å kjenne dem vi handler med, fordi prisen og valutaen er fast, er relasjoner mye viktigere innenfor høstningsøkonomien. Her er ingen handler regulert, og man vil ofte være avhengig av relasjoner til andre for å klare seg innenfor denne økonomien. På den måten er høstningsøkonomien med på å produsere en kollektiv identitet. «Gruppen produserer individuell og kollektiv identitet med forankring i sin egen økonomiske og sosiale tilpasning» (Sørhaug 1996: 39). Det at høstningsøkonomien fordrer sosiale relasjoner innenfor samme økonomi, er ikke det samme som at det er gode relasjoner. Tvert i mot blir ofte rusmiljøet beskrevet som et miljø preget av svindel og stjeling fra hverandre (Fugletveit 2018; Johannessen 2008; Sandberg og

Pedersen 2007). En av våre informanter sa dette om miljøet han tidligere var en del av:

I rustiden hadde jeg bare falske venner. Hadde jeg noe i lomma så var alle venner, men når det var tomt snudde de ryggen til. Nå er det så bra for ingen er avhengig av meg, og jeg er ikke avhengig av noen. Nå vet jeg at når folk ringer så er det fordi de er venner og ikke på grunn av dop. Når man er i det miljøet så er alt falskt.
(Mann 48 år)

Deltakelse i høstningsøkonomien, for vår målgruppe, kan skape en form for solidaritet. Felles for alle som bruker illegale rusmidler er nettopp at de inngår i et slags fellesskap om kjøp og salg av disse. I Sørhaugs (1996) beskrivelse av unge gutter som ruser seg på tynnere, beskriver han en form for solidaritet som oppstår gjennom å være felles om kriminell virksomhet (s. 38). Dette er ikke noe vi kan si at vi har hørt eller sett i dette prosjektet. Det betyr ikke at det ikke er slik. Som beskrevet i metodekapitlet har vi antakeligvis en begrenset tilgang på sannheten, og kanskje spesielt gjelder dette å få innsikt i bånd som oppstår mellom folk som følge av livssituasjonen de befinner seg i.

Gjennom flere studier har vi sett at det innenfor det vi kan kalle «rusmiljøet» foregår økonomisk aktivitet som binder aktørene sammen, på måter man ikke ser innenfor den ordinære økonomien. Byttehandler foregår i relasjoner, og det er ikke uvanlig at det utveksles tjenester mot varer og vis a versa. I en verden der goder tilkommer den enkelte ujevnt og det varierer hvem som har mye, og hvem som har lite, så fungerer dette på et vis. «Den individuelle jaktlykken vil variere, og det gjør delen innad i gruppen rasjonelt» (Sørhaug 1996: 38). Det er ikke dermed sagt at det er en jevn fordeling av goder eller at dette nødvendigvis skjer på en rettferdig måte, men vi har sett og blitt fortalt at det er slik det foregår. Dette støttes også av personer som jobber tett på denne gruppen.

«De har et eget system. Det er mye bytting, en ødelagt pc mot et skudd, deler av en sykkel mot et skudd, en kan vaske badet til en annen mot et skudd. Og sånn bytter de. Det er et indre hierarki, og noen opparbeider seg gjeld til andre. Litt etter litt opparbeider de seg gjeld, og til slutt kan den gjelden være ganske stor. Det foregår også tjenester for å få låne penger, som et slags forskudd på renter»
(Leder for et boligtilbud for rusavhengige)

Tidligere arbeider som har hatt dette som fokus, har i all hovedsak hatt bostedsløse som bor på institusjoner som målgruppe (eks. Johannessen 2008; Bretteville-Jensen 2005). I dette prosjektet har vi i større grad studert personer som bor i bolig og som har eller har hatt en relasjon til rusmiljøet i Oslo. Gjennom samtaler med informanter som selv har vært en del av miljøet, og med hjelpeapparatet, har vi lært at

høstningsøkonomien og alt som hører med, ikke nødvendigvis er koblet til bosituasjon, men heller til rusbruk. Er man i aktiv rus, og en del av et rusmiljø, så er det også mer sannsynlig at man opererer innenfor en høstningsøkonomi. En av grunnene til det er koblingen til en illegal økonomi som man blir en del av gjennom bruken av ulovlige stoffer. Sitatet over beskriver økonomien på et boligtilbud der beboerne bor i ordinære boliger med leiekontrakter. Sitatet kan tyde på at det ikke nødvendigvis er boligsituasjonen som avgjør om du er en del av høstningsøkonomien, men i større grad er koblet til det livet du lever uavhengig av bosituasjon.

Bonding- og bridging social capital

Relasjonene som oppstår innenfor høstningsøkonomien kan fremstå som det Putnam (2000) beskriver som «*bonding social capital*». Veldig kort så er bonding social capital en form for sosial kapital som er god å ha når man skal klare seg innenfor et gitt miljø eller noen gitte rammer (s. 23). Alternativet til bonding social capital er «*bridging social capital*» som er viktig dersom man ønsker å oppnå noe (Putnam 2000). Det kan være at man gjennom bekjentskaper med personer i andre deler av samfunnet oppnår goder som man ellers ikke ville ha fått. Det beste eksempelet er nettverk i bransjer som kan gi gode jobber, men også tilgang på boliger på det private markedet er til en viss grad styrt av relasjoner. For personer som gjør et skifte fra en «rusverden» der man klarer seg og har relasjoner (bonding), kan det å skulle ta steget inn i storsamfunnet der andre former for kapital og kunnskap verdsettes, en vanskelig overgang. Som vår informant beskrev over, har man lite kontakt med storsamfunnet når man lever et liv i aktiv rus. Det handler både om at man har kompetanse og kunnskap om ting som verdsettes lite i storsamfunnet, og det handler om at man må etablere nye sosiale relasjoner¹⁴. Fra våre informanter og erfaringskonsulent som har gått ut av rusmiljøet, har vi lært at en stor del av å starte opp et liv i bolig uten rus, handler om å «skille seg» fra sine «venner». Sitatet under er hentet fra et intervju med en informant som tidligere har hatt rusproblemer.

Da jeg rusa meg hadde jeg mange bekjente, men få venner. Da jeg kom tilbake fra behandling kunne jeg jo ikke være venn med de samme folkene lenger. Jeg var ute og de var inne. Nå har jeg noen få, men gode venner (dame 50 år).

Når du er midt oppe i det så er det jo ganske ensomt. For man tilhører jo en relativt liten gruppe og har ikke noe særlig kontakt med resten av samfunnet (mann i 40 årene)

Tidlig på 2000-tallet ble det av flere skrevet om overgangen mellom bostedsløs person med rusproblemer til et liv i storsamfunnet (Lalander 2001; Larsen 2002;

¹⁴ En interessant utvikling de seneste årene er bruken av erfaringskonsulenter innenfor rusfeltet. Det offentlige har begynt å anerkjenne verdien av å ta inn ansatte med egenerfaring, og på den måten så kan erfaringskonsulenter faktisk bruke den kunnskapen de tidligere brukte til å klare seg i rusmiljøet, til å jobbe i kommunen.

Bretteville-Jensen 2005 og Sandberg og Pedersen 2007). Fokus for flere av studiene var at overgangen i noen tilfeller kunne føre til uheldige, og utilsiktede konsekvenser for de som gjennomførte den. Larsen (2002:174) skrev at «den hjemløse står i fare for å bli hjemløs». Med det mente han at for marginale mennesker vil en normaliseringsprosess innebære en risiko for tap av sosiale nettverk, og hvis man ikke får etablert nye, vil det føre til sosial isolasjon. Dette er et interessant perspektiv, spesielt når vi fra nyere forskning vet at mange tidligere bostedsløse kan oppleve ensomhet når de flytter i bolig (Skog Hansen 2017). At overgangen fra en type liv til et annet kan være vanskelig, fikk vi erfare på besøk i en bydel. Noen dager før vi var i bydelen hadde en av beboerne fått beskjed om at han har en svært alvorlig sykdom som han antakeligvis ikke kan bli frisk fra. Sykdommen innebærer at han må slutte med det rusmidlet han bruker mest, og i stedet begynne på ulike medisiner. Den ansatte som fulgte opp denne beboeren sa følgende om situasjonen.

For alle er et liv uten rus ikke bedre enn et liv med rus. For eksempel for ham her, så tror jeg at han kan komme til å få et stusselig liv nå som han er syk. Han klarer seg bra i dette miljøet og har ganske høy status. Men nå kan han ikke leve dette livet lenger. Jeg lurer på hvordan det skal gå med ham (ansatt i bydel).

4.2 Hva kan vi lære av å bruke et høstningsøkonomisk perspektiv?

Rapporten her skal formidle suksessfaktorer for gode bosettinger av langtidsbostedsløse. For å klare det, mener vi at det er helt nødvendig med en dypere forståelse av de mekanismene som gjør at bosettinger kan være utfordrende. Gjennom bruken av begrepet høstningsøkonomi kan vi plassere handlinger og mønstre innenfor et forståelig system. På den måten kan også handlinger som fra utsiden anses som irrasjonelle, forstås som rasjonelle innenfor et høstningsøkonomisk perspektiv. Et illustrerende eksempel, som er godt kjent for hjelpeapparatet, er for mye besøk fra andre i rusmiljøet i boligene. Fra hjelpeapparatets side kan det fremstå som uforståelig at noen vil risikere leieforholdet sitt ved å ha for mange gjester. For den som bor i boligen kan handlingen fremstå som helt annerledes. Det er ikke usannsynlig at beboeren tidligere har nytt godt av at andre har hatt bolig og har kunnet bo hos dem da han/hun ikke hadde bolig selv, og nå føler seg forpliktet til å gjengjelde tjenesten. Videre kan det innenfor et høstningsøkonomisk perspektiv være en rasjonell handling å ta inn mange gjester. Hvis beboeren selv skulle miste boligen, kan det være greit å ha noen utestående tjenester. På den måten opparbeider man seg kapital som er viktig for fremtiden. Beboeren har et kortsiktig perspektiv på boligen, mens hjelpeapparatet har et langsiktig perspektiv. Dette er satt på spissen, og er ikke gjeldende for alle, men det er en måte å forstå en handling vi ser gjentatte ganger i boliger som gis til bostedsløse personer med rusproblemer.

Uten å være en eksplisitt strategi, ser vi at deler av hjelpeapparatet bygget opp eller har tilpasset seg de høstningsøkonomiske prinsipper som denne gruppa lever innenfor. Sosial vaktteneste på legevakta i sentrum og ulike typer lavterskeltilbud er innrettet nettopp for å imøtekomme behovet for øyeblikkelig hjelp i store og små kriser. Med litt oversikt over hva som finnes av tilbud, kan man spise gratis eller svært billig gjennom hele døgnet i Oslo. Videre finnes det muligheter for dusj og vask av klær på noen av dagsentrene. Det krever bare at man er mobil og fleksibel slik at man kan flytte seg fra sted til sted ut fra hvilke tilbud de har. Andre eksempler på tilbud som er bygget opp etter høstningsøkonomiske prinsipper er ulike typer arbeidstiltak slik som «Jobben» og «Lønn som fortjent». Der kan man jobbe noen timer og tjene penger som man får utbetalt umiddelbart. Salg av gatemagasiner er bygget opp etter samme prinsipp. Man kjøper et visst antall magasiner som selges videre med fortjeneste. I forbindelse med et annet prosjekt Velferdsetaten gjennomførte i 2018, intervjuet vi mange selgere av Erlik Oslo. Intervjuene foregikk i lokalene til Erlik Oslo, og vi fikk dermed anledning til å observere alle som kom og kjøpte magasiner for videresalg. Det var tydelig at flere av dem som selger blader starter dagen med et lite pengebeløp og kjøper kanskje et eller to blader som de selger. Når de har fått inn penger fra første salg, kommer de tilbake og kjøper flere. Et ekstremt tilfelle var en gutt som kom innom fire-fem ganger i løpet av et par timer, og hver gang kjøpte han ett magasin. De fleste av dem vi intervjuet den gangen sa at de solgte akkurat nok magasiner til å tjene det beløpet de trengte for å klare seg den dagen. Et unntak var en selger som kom og kjøpte en eller to ganger i uka, og porsjonerte salget utover uka.

Med tanke på at målgruppen for dette prosjektet lever innenfor en høstningsøkonomi, blir også valgene de tar mer forståelige for oss. Når man lever et liv der selv de mest basale behov som husly, mat og drikke ikke alltid er på plass, vil andre og mer langsiktige planer skyves unna. Valg som kan anses som irrasjonelle i en verden der langsiktig planlegging verdsettes, kan være rasjonelle i en verden der det meste skjer her og nå. Det er viktig å understreke at målgruppen for dette prosjektet ikke utelukkende lever etter høstningsøkonomiske prinsipper. De lever i og forholder seg også til storsamfunnet. For eksempel mottar de fleste trygd eller annen inntekt fra det offentlige. Likevel mener vi at det finnes tegn som tyder på at de ved siden av den ordinære økonomien, også lever innenfor en økonomi som eksisterer i skyggen av storsamfunnets, og der andre verdier verdsettes. Idéen om et alternativt system med egne verdier har også vært brukt om andre grupper som for eksempel unge gutter som selger hasj på Vaterland (Sandberg og Pedersen 2007).

Uten at man eksplisitt snakker om høstningsøkonomi som en forklaringsvariabel er det vår oppfatning at man i hjelpeapparatet er klar over de utfordringene dette livet medfører, og i stor grad lager ordninger som kompenserer for dette. Et eksempel er

tvungen eller frivillig forvaltning som skal sørge for at personer som ellers hadde brukt opp alle penger med en gang de får dem, porsjonerer dem utover måneden. På besøk i en av bydelene i prosjektet fikk vi erfare at mange av de som har utfordringer knyttet til planlegging og disponering av økonomiske midler, har denne typen forvaltning. Ifølge saksbehandler er det stor variasjon i hvor ofte de får utbetalt penger, men at de har tilfeller der klienter får utbetalt litt penger hver dag. Med innføring av det høstningsøkonomiske perspektivet kan det tenkes at man også i boligen og overgangen til bolig, kan gjøre tilsvarende grep som bidrar til at beboerne mestrer boforholdet bedre.

Høstningsøkonomi – på vei mot et mer konstruktivt begrepsapparat

«Boevne» er et begrep som brukes i store deler av hjelpeapparatet. Boevne skal si noe om en person kan bo eller ikke. Mange, spesielt fra boligfeltet, har tatt til orde for at begrepet ikke bør brukes fordi det er lite konkret og at det å bo ikke handler om evner. Til tross for at man lenge har forsøkt å utrydde begrepet, eksisterer det fortsatt og brukes av hjelpeapparatet. Ved å bruke høstningsøkonomi som teoretisk rammeverk for å forstå mer av livet som bostedsløse personer med rusproblemer lever, mener vi at man i stedet for å vurdere boevne som noe en person har eller ikke har, heller bør tenke i retning av at de som inngår i høstningsøkonomien vil ha noen utfordringer knyttet til å flytte i bolig, som andre ikke har. At begrepet boevne har vært, og fortsatt blir brukt, handler antakeligvis om mangel på andre måter å snakke om personer med store utfordringer knyttet til det å bo i bolig. Ved å bruke høstningsøkonomi i stedet for boevne, vil man få en mer dynamisk tilnærming som gir en bedre forståelse for den situasjonen som beboerne faktisk befinner seg i. Ved å tolke ulike handlinger inn i et høstningsøkonomisk perspektiv framfor å beskrive det som «manglende boevne» vil vi også være bedre rustet for å hjelpe de som trenger hjelp. Det er viktig å huske på at det å være en del av en høstningsøkonomi ikke er statisk slik man for alltid er en del av denne økonomien, tvert i mot så vil det være mulig å bevege seg fra høstningsøkonomien over i den «ordinære» økonomien. Uten å snakke om høstningsøkonomi så pekte våre informanter på at det å bli en del av den ordinære økonomien, å betale skatt og regninger, hadde stor betydning for dem. En formulerte det slik:

Det er viktig for meg å betale regninger som alle andre. Det er en del av virkeligheten. Jeg vil være vanlig. Nå har vi ikke betalt husleie på en stund, og i januar skal jeg begynne å betale igjen. Gleder meg til det. Vi ønsker jo å betale husleie, for det er det som er vanlig. Og jo mer penger man har, jo mer penger bruker man bare (Mann i 40-årene).

Med Oslos strategiske plan for rusfeltet snur man nå innsatsen fra «institusjonsbaserte tilbud til helseorientert hjelp med vekt på hjemmebaserte tiltak i lokalmiljøet, egen bolig med oppfølging og tiltak som understøtter folks ressurser og egeninnsats» (Byrådssak 158/18). I dette blir det viktig å gjennomføre arbeid på bakgrunn av riktige premisser. Med «riktige premisser» mener vi at vi ikke kan tenke at noen mennesker har boevne og andre ikke. Like viktig er det å anerkjenne at utfordringene ved det livet noen av dem man forsøker å hjelpe lever, ikke går over selv om de får en bolig med tjenester. Noen lever liv som er så annerledes at det er vanskelig å gi dem et godt tilbud innenfor dagens system. Det betyr ikke at de skal bo på institusjon, men de trenger en type bolig og oppfølging som medfører at de ikke går til grunne eller lider ytterligere nederlag. Noen vil antakeligvis ha utfordringer med å bo i ordinær bolig, også selv om de får mange tjenester. Det er ikke dermed sagt at det alltid vil være sånn, men for noen personer i visse livssituasjoner kan det være en utfordring å bo i ordinær bolig. Her vil det være behov for et hjelpeapparat som er fleksibelt og tilpasset beboernes livssituasjon. Poenget med å bringe inn høstningsøkonomi som et teoretisk rammeverk for å forstå bostedsløse personer med rusproblemer, er å vise at selv om bostedsløse personer får en bolig, så forandrer livet de lever seg ikke nødvendigvis. Dette har igjen implikasjoner for hvordan man skal tilrettelegge for at de skal kunne bo i en bolig OG beholde den.

5 Betydningen av bolig/hjem

I kjølvannet av den første kartleggingen av bostedsløse i Norge opprettet man tidlig på 2000-tallet «Prosjekt bostedsløse» der de syv største byene og tre frivillige organisasjoner deltok. Prosjektet handlet i stor grad om å utarbeide modeller og metoder for arbeidet mot bostedsløshet. En av hovedkonklusjonene i sluttevalueringen av prosjektet var at «prosjektet skapte aksept for at bostedsløse med rusmisbruk og dobbeltdiagnose rus/psykiatri har rett til bolig og tjenester» (Dyb 2005: 8). Med Prosjekt bostedsløse ble man også bevisst på at man i Norge ønsker å jobbe ut fra en «normaliseringsmodell». I korte trekk innebærer det at «hjemløse, uansett hva slags problemer de ellers måtte ha, for eksempel rusmisbruk og/eller psykiske lidelser, har det samme behovet for bolig og sosial støtte som alle andre (Dyb m.fl. 2004: 90). I del 4 viste vi hvordan den første kartleggingen banet vei for å diskutere bostedsløshet som en posisjon på boligmarkedet, framfor at det handlet om trekk ved individet. Dette, sammen med at man gikk inn for en normaliseringsmodell, har sannsynligvis banet vei for at vi i dag tenker at bostedsløse trenger en bolig før de kan ta tak i eventuelle andre utfordringer de måtte ha. «Boliggjøringen» av bostedsløshet gjorde imidlertid også at man gikk bort fra å snakke om «hjem». Dette har i ettertid påvirket hvordan man i hjelpeapparatet snakker om fenomenet bolig og «bosetting» av vanskeligstilte. I dette kapitlet skal vi se nærmere på boligens betydning, og løfte frem noen perspektiver på hva boligen kan bety for personer som har opplevd bostedsløshet.

5.1 Hva er et hjem?

Hva som skiller en bolig fra et hjem, er det vanskelig å gi noe entydig svar på. Det er et stort forskningsfelt i seg selv. Lappegård og Støa (2009), som har studert et boligtilbud for tidligere innsatte, skriver om hvordan de fysiske omgivelsene som en bolig er, kan fungere som en viktig symbolbærende gjenstand og dermed et uttrykk for identitet for en selv og andre (s. 19). Højring (2018) som nylig har skrevet en doktoravhandling om betydningen av hjem for hjemløse i Danmark, fremhever at hjemmet kan ses som en indikator for personlig status. Hjemmet er også et uttrykk for hvordan man har det, i følge Højring. Videre legger hun vekt på at det innenfor bostedsløshetsforskningen nettopp er et poeng å skille mellom «bolig» og «hjem». «En viktig pointe indenfor hjemløshedsforskning handler om at differensiere mellem begreberne «hjem» og «bolig». Hjem er en følelsesmæssig forbindelse, mens bolig er et fysisk objekt» (Højring 2018: 74). Og videre,

«En af grundene til, at differentieringen er vigtig, er, at følelsen af at høre hjemme ikke er afhængig af at have en bolig. Vi kan føle os hjemme mange andre steder end der, hvor vi bor. Omvendt er det heller ikke givet, at vi per automatik føler os hjemme i vores bolig. Følelsen af en mere eksistentiel form for hjemløshed kan være til stede med og uden bolig» (s. 75).

Højring peker her på noe svært viktig. Man kan føle seg hjemløs, selv om man har en bolig. I arbeidet med å finne gode boligløsninger til personer som opplever bostedsløshet, og kanskje har gjort det over lang tid, er en nøkkel å finne gode måter å skape et «hjem» på. Hvis vi ser tilbake til forrige kapittel og høstningsøkonomiens midlertidighet, så vil det å skape et hjem henge tett sammen med å bryte det mønsteret. De som skal skape seg et hjem må ikke tenke på boligen som et midlertidig gode som de kan miste når som helst, slik de for eksempel har vært vant til i institusjonsapparatet der man kan skrives ut på dagen¹⁵ eller tidligere boliger som de har mistet. Van Doorn (2010) skriver eksplisitt om dette når hun beskriver hvordan bostedsløse personer kan holde på handlingsmønstre fra sitt liv som bostedsløse, til de har omstilt seg og bygget opp nye mønstre og daglige rutiner som passer til deres nye boligsituasjon (s. 236)

Innenfor det boligsosiale feltet anses bolig nesten alltid som noe positivt. Kanskje er det fordi faget i stor grad utøves av mennesker som setter sin egen bolig høyt, og som selv har valgt å bo der. Kan det være at det ikke alltid er slik for mennesker som har levd lenge uten fast bolig, og som får tildelt en bolig som de ikke selv har vært med på å velge, kanskje i en bydel de ikke har noe forhold til? Har boligen da den samme betydningen? Eller kan det tenkes at det vil ta lengre tid å skape boligen om til en hjem når det ikke er en bolig man selv har valgt? Højring (2018: 76) diskuterer nettopp dette «Den idealiserte romantisering af hjemmet står i kontrast til det, mange mennesker reelt opplever». Hun trekker spesielt fram kvinner og barn som har opplevd traumatiske hendelser i boligen. Et annet eksempel som kan være nærliggende å trekke frem er voksne som har vokst opp i utrygge hjem, der hjemmet ikke var et sted for hvile og rekreasjon, men et sted som var forbundet med utrygghet. I vår målgruppe vil vi også finne personer som aldri har hatt et hjem (i ordets tradisjonelle forstand), men som har vokst opp i ulike institusjoner. Hvordan personer med ulik bakgrunn skaper et hjem vil være en nøkkelfaktor i arbeidet med å finne gode boligløsninger til vår målgruppe.

¹⁵ Det er viktig å understreke at vi ikke anser institusjon som bolig, men våre informanter refererer ofte til opphold i institusjoner som steder de har bodd.

En metastudie av artikler skrevet om overgangen til bolig for personer med alvorlige psykiske lidelser, peker på at mens det å flytte inn i en egen bolig i all hovedsak er positivt, så er det ting som kan være utfordrende.

(...) transition to a home implied that the turning point was challenging and tough, like a trauma, and demanded managing on one's own and taking responsibility for one's self in the community as well as admitting to and coping with problems and limitations. Living alone and managing independence were considered difficult; some subjects even missed the hospital (Gonzales & Andvig 2015: 912).

På den andre siden fremhever forfatterne at «A home was described almost as a sanctuary (....) The experience of having a door as a defense and a divider between the inside and outside worlds to mark territorial borders was emphasized» (Gonzales & Andvig 2015:913).

Forfatterne bruker begrepet «ontologisk trygghet», og refererer til at et hjem kan gi følelsen av at ens hjem er permanent, og gir trygghet og frihet fra narkotika, alkohol samt frihet fra seksuelle overgrep (Gonzales og Andvig 2015: 913). Vi vet fra bydelene at dette ikke alltid er tilfellet for vår målgruppe. I noen tilfeller kan de som bor i bolig ha utfordringer med uønsket besøk. Fra feltarbeid i kommunale boliger i et annet prosjekt, vet vi at booppfølgere jobber med å hjelpe beboere til å få ut personer de egentlig ikke ønsker skal være der (Johannessen m.fl. under publisering). I noen tilfeller kan det også være helt motsatt av slik forfatterne fremstiller det her; da kan kvinner bo hos kjærester som støtter opp under prostitusjon. En av våre informanter beskrev nettopp dette: *Er mange som har kjærester som ser på dama gå på strøket mens de er hjemme og passer leiligheten (Dame 50 år)*. Andvig og Gonzales peker også på at flere artikler om denne tematikken peker på en sårbarhet med hensyn til rusbruk, en følelse av å bli ignorert og stigmatisert i bomiljøet. Noen har også pekt på at de som flytter i bolig er redde for at ustabile naboer skal forverre deres mentale helseutfordringer.

Fra bolig til hjem?

Begrepene bolig og hjem kan på norsk brukes litt om hverandre, men i hjelpeapparatet bruker man nesten utelukkende begrepet «bolig». Man søker om *bolig*, man står i kø til *kommunal bolig*, man har *booppfølger* og vi skal finne gode løsninger på *bosetting* av personer som oppholder seg i institusjoner. I del 5.1 over beskrev vi enkelte forskjeller på en bolig og et hjem. Boligen er det fysiske og hjemmet er den relasjonen man har til den fysiske boligen. På bakgrunn av funnene i prosjektet er det grunn til å stille spørsmål om man innenfor dagens systemer har laget rom, tidsmessig- og økonomisk, for å bidra til at bostedsløse og tidligere bostedsløse kan skape et hjem i den boligen de får tildelt. Eller er dette noe man tenker skal være opp til hver enkelt å mestre selv?

I forskningslitteraturen vektlegges den transformasjonen det å bygge et hjem innebærer.

«Estateing a home requires the ability to transfer a strange physical building into a personal space (...). The ability to estate a home further involves managing the activities of daily living, arranging a time structure, and engaging in social gatherings (Gonzales & Andvig 2015: 906).

Gonzales og Andvig bruker videre betegnelsen «the turning point» om den opplevde følelsen av overgangen fra «bolig» til «hjem». Gjennom våre studier har vi ikke funnet noen svar på når eller hvordan «the turning point» skjer, men vi har spurt våre informanter om hva som skal til for å gjøre en bolig til et hjem. Følgende sitater er hentet fra et intervju med en av våre informanter som har flyttet fra institusjon til bolig:

Hva skal til for å gjøre en bolig til et hjem?

Altså når man får nøkkelen begynner jobben med å finne innbo. Man må gjøre leiligheten til sin med fine ting, skifte lampen i taket. Det er jo sånne lys (peker på lysstoffrør) i stua. Man kan jo ikke bo med lysstoffrør i stua. Hvem er det som vil bo sånn?

Har du bytta ut taklampe i stua da?

Nei, jeg bruker aldri taklampe i stua jeg.

Det som er viktig er at man lager plassen man bor til et hyggelig og trygt sted. Det skal være fint rundt også.

Informanter i bydeler og informanter som selv har flyttet inn i bolig etter å ha bodd på institusjon fremhever viktigheten av tid. Det er viktig å ha god tid på å flytte inn i boligen. Vi tolker dette som at det er viktig at den som skal bo i boligen får tid til å begynne jobben med å skape et hjem.

Jeg fikk boligen når jeg hadde bodd på (...) i ett halvt år, da fikk jeg leiligheten og kunne pusse den opp. I starten var jeg på treningsturer til Oslo hver 14 dag og jobba i leiligheten, og etter hvert var jeg der hver uke. De skjønte på (...) at jeg trengte treningsturer til Oslo. Venne meg til å ikke bo i skogen lenger. Det var en myk overgang (Kvinne 50 år).

Man må ha myk overgang fra institusjon til bolig. Jeg begynte å jobbe litt, og så bodde jeg i leiligheten og på institusjon samtidig. Man må lære det der med å bo. Når du er på institusjon får du jo alt (Mann i 40-årene).

Tid er en viktig faktor for de to informantene over. At man har en myk overgang til boligen man skal bo i, har betydning for trivselen. Flere informanter fra bydelene fremhevet også tid som en viktig suksessfaktor. Det er ønskelig at man bruker god tid på innflytting, og aller best er det når man kan få til en gradvis innflytting. En booppfølger i en bydel fortalte oss at det mest uheldige er når beboer får nøkkelen før bydelen har rukket å få tenkt på hvordan innflytting skal foregå, og få avtalt med beboer hvordan han/hun skal få møblert og gjort klar leiligheten. I følge denne booppfølgeren er slike situasjoner uheldig fordi man ikke får sikret en trygg overgang til boligen. Selv om bydelen er bevisst på dette her, så skjer det likevel. Den dagen jeg var på besøk i bydelen fikk de beskjed om at en beboer ville bli skrevet ut fra sykehus dagen etter, og at han var tildelt en bolig som han skulle flytte inn i. Her ønsket bydelen at de hadde fått beskjed tidligere slik at de kunne ha avtalt innflyttingen i forkant av utskrivelsen. Nå, hvis de ikke fikk endret på situasjonen, ville beboer komme rett fra sykehus til en mer eller mindre tom leilighet.

I en annen bydel vi besøkte fikk vi se et eksempel på en bosituasjon som ikke hadde fungert bra for beboeren. Feltnotatet under beskriver hvordan et hjemmebesøk hos beboeren fortonet seg.

Han har plombert døra som de bruker for å komme inn, og selv bruker han en nødutgang til å komme seg inn og ut. For å komme til leiligheten hans må man ta heisen til kjelleren og gå igjennom denne og opp en trapp. Dette gjør de mens de leter etter ham i kjelleren. Det er helt tydelig at han også bor i kjelleren. Der er det en opphopning av møbler som han har satt foran døra inn til kjelleren. I tillegg har det blitt innrettet et rom med sofa etc. i et kjellerrom. (...) kan se at han har vært der i løpet av helga. Det er tomme ølbokser/brusbokser og (...) sier «ser ut som om han har hatt fest her» og så peker hun på en tom kondominnpakning. (...) går igjennom alle åpne boder og åpne dører i forsøk på å finne ham, men har ikke hellet med seg. Vi går oppover trappeoppgangen som leder til leiligheten, og i trappeoppgangen er det ting overalt. En stålampe er hengt opp i noen rør, et dusjforheng er hengt opp på gelenderet og henger nedover i trappa som pynt. Det er poser med ting og forskjellige typer små møbler i oppgangen.

(...) banker på flere ganger, men det er ikke noe svar. Til slutt så roper de – vi kommer inn. De åpner døra, som er ulåst, og en varm, sterk lukt står ut av døra. Jeg ser kun gangen i leiligheten, men den er fullstendig dekket av ting. På gulvet ligger det et lag på ca 20 cm med rot og dekker hele gulvet. I gangen står det også et ganske stort kjøleskap. Fra gangen kan man se inn i noe som kanskje er soverommet eller stua. Her er det helt fullt av møbler og andre store ting som tar opp plass. Det er helt mørkt i leiligheten. Alle vinduer er dekket til, men på soverommet/stua er det en bitteliten glipe i mørkleggingen og en lysstripe tvinger seg inn (Feltnotat).

Beboeren bor ikke i boligen, men i hele blokka. Han bor i kjelleren og han «bor» i oppgangene. Bydelen ønsker og tilbyr ham hjelp til rydding og annen praktisk bistand slik at han kan få ryddet i leiligheten, men de har ikke klart å få tak i ham. Hver dag drar de dit og prøver, men de har ikke fått tak i ham på lenge. Nå har det gått så langt at de ønsker å gi ham et annet tilbud, men han vil ikke det. Han kan ikke bli boende der han bor nå. Det bor andre personer i blokka, og bydelen er nødt til å ta hensyn til dem også. Når beboeren ikke ønsker å bo andre steder som foreslås, står bydelen uten noen god løsning på problemet. Når vi spør bydelen hva de skal gjøre har de ikke noe annet valg enn å be ham om å flytte fra leiligheten, og vente til han kommer til dem og ønsker hjelp til bolig. Først da kan de finne en ny bolig til ham.

En dør å lukke

Overgangen fra bolig til hjem, og betydningen av å skape et hjem der man bor er viktig i arbeidet med å hjelpe vanskeligstilte til å «beholde boligen». Boligen fyller likevel noen helt grunnleggende behov uavhengig av om man anser boligen som et hjem eller ikke. For det første gir boligen en fysisk beskyttelse mot vær og vind. I de aller fleste tilfeller gir den også rom for privatliv- og selvvalgt sosialt liv som man ikke kan oppnå i en institusjon. Gjennom intervjuer og observasjon av bostedsløse personer i ulike prosjekt gjennom mange år, er det en setning som går igjen: «jeg vil bare ha en dør som jeg kan lukke igjen». Dette finner vi også igjen i bildematerialet vårt. Flere informanter hadde tatt bilder av dører. Dører i leiligheter og inngangsdører. Under har vi plukket ut tre bilder som illustrerer dette godt.

Oppgaven informantene fikk var å ta bilder av «viktige ting i livet ditt». At det kommer inn mange bilder av dører, og at dette med å ha en dør å lukke dukker opp igjen og igjen i intervjuer kan tyde på at en stor utfordring for personer som ikke har bolig, er mangel på privatliv. Dette er forståelig sett i lys av man på de fleste institusjoner har lite privatliv på grunn av at personalet har nøkkel til rommet og også i mange tilfeller benytter denne til blant annet romsjekk. En av våre informanter fortalte også at på en institusjon hun hadde vært på, var det konstant trafikk på rommet hennes med folk som banket på til alle døgnets tider. Mange bostedsløse, 37 prosent, bor hjemme hos venner, bekjente og slekt, og det er rimelig å anta at muligheten for privatliv er svært begrenset under slike forhold¹⁶. For personer som har levd ute, eller som bruker store deler av dagen i det offentlige rom i Oslo sentrum, er privatliv mer eller mindre fraværende. Her må man alltid være i bevegelse for å unngå å bli kastet bort av vektere og politi (Johannessen 2008). Mulighet for privatliv og selv kunne velge hvem som skal komme på besøk, er høyt verdsatt. Samtidig viser empirien at det for en del tidligere bostedsløse kan være vanskelig å regulere dette på egenhånd. Vi har vært i kontakt med Boligbygg Oslo KF, som forvalter de kommunale boligene i Oslo, for å undersøke om det er mulig å se på hvor stor utfordringen med uro og bråk er, og i hvilken grad dette fører til utkastelser. Dessverre føres det ikke statistikk på et detaljnivå som kan gi oss svar på dette. Bydelene på sin side fremhever dette som en hyppig utfordring, og forteller at de kan ha beboere som i utgangspunktet ikke har noen utfordringer med å bo i bolig, men at de har mye besøk som til slutt fører til at de mister boligen. I kapittel 4 beskrev vi et hjemmebesøk hos ei ung jente som hadde store utfordringer med å si nei til besøkende, og dette var etter at hun allerede har mistet en bolig på grunn av for mye besøk. Vi kjenner også til at Boligbygg Oslo KF har måttet gjennomføre utkastelser av beboer fordi man ikke har klart å få tilstrekkelig ro i en bolig. I dette tilfellet hadde andre flyttet inn i boligen, og disse var årsaken til naboklagene. Men da beboer ikke ønsker å involvere politi for å få dem til å flytte, og ikke selv får det til, så gjenstår det kun utkastelse som virkemiddel. Dette er nok et ekstremtilfelle, men vi kjenner til at det har skjedd ved flere anledninger at bydeler har tilbudt beboer hjelp til å kaste ut folk, men at beboer ikke har turt å si hvem det er de ikke får til å dra.

Om vi igjen trekker inn det høstningsøkonomiske perspektivet kan det tenkes at selv om svært mange har ønske og behov for en dør å lukke, så overgår dette av en kortsiktig tidshorisont som av og til kan gjøre at det å likevel ha mye besøk, er rasjonelt der og da. Her er det også viktig å huske på at de som kommer fra

¹⁶ Tallet er hentet fra Dyb og Lid (2017), og gjelder for hele landet. En oversikt over oppholdssteder for bostedsløse personer i Oslo ble ikke offentliggjort i rapporten.

institusjoner ikke selv har måttet begrense adgangen til rommene, og derfor kan ha utfordringer med å gjennomføre det når de flytter i egen bolig.

Selv om det for mange er viktig med en dør å lukke bak seg ser vi at flere og flere praktiserer ulike former for innlåsningsavtaler med beboere. Med det menes at man inngår en avtale med beboer om at booppfølgere i særlige tilfeller kan låse seg inn dersom de ikke får kontakt med beboerne. I følge bydelene synes mange beboere at dette er en trygghet. I tillegg til innlåsningsavtaler finner vi flere eksempler på ulike typer avtaler som skal bidra til at beboer ikke mister boligen. Her er vi inne på et vanskelig tema, for man ønsker at de aller fleste skal bo i ordinære boliger, og i offentlige føringer for feltet understrekes det at alle *skal* bo, og med rett hjelp *kan* alle bo (Bolig for velferd s. 16). Hva som er riktig hjelp, og hvor langt kommunen kan gå i å regulere hvordan borgerne skal bo, er et viktig spørsmål som kanskje i større grad burde løftes og drøftes. Utfordringen for kommunen er at de har ansvaret for å hjelpe mange andre grupper vanskeligstilte på boligmarkedet. Det betyr at når man for eksempel finner bolig i en kommunal bygård til en person som ruser seg aktivt, så har bydelen også et ansvar for de naboene som også bor i bygården. Hittil har man i stor grad løst dette ved at de som har en atferd som er vanskelig å kombinere med naboer, i utstrakt grad har oppholdt seg i ulike typer institusjoner. Med Strategisk plan for rusfeltet i Oslo kommune er det ønskelig at flere av de som kan bo i bolig får bolig, også personer som tidligere har oppholdt seg i institusjoner. I neste kapittel skal vi se nærmere på noen suksessfaktorer som kan bidra til at dette blir gjennomført på en vellykket måte.

6 Suksessfaktorer

Oppdraget som dette prosjektet skal svare på handler om å identifisere viktige suksessfaktorer som skal bidra til bedre bosettinger av langtidsbostedsløse. I de foregående kapitlene har vi brukt mye plass på å analysere livet som bostedsløse og tidligere bostedsløse personer med rusproblemer lever når de ikke har bolig. Til det har vi brukt et høstningsøkonomisk perspektiv som analyseramme. Grunnen til at vi har valgt å bruke så mye plass på det analytiske rammeverket, er fordi vi mener at det er nødvendig å forstå hvordan livet til en bostedsløs person med rusproblemer fortøner seg, og hvordan dette kan påvirke hvordan han/hun klarer overgangen til bolig. Her er det viktig å understreke at dette ikke gjelder for alle, og at elementene vi har beskrevet ikke er til stede hos alle langtidsbostedsløse personer med rusproblemer. Poenget er at dersom man skal finne suksessfaktorer for gode bosettinger, må vi ha en riktig forståelse av utfordringsbildet.

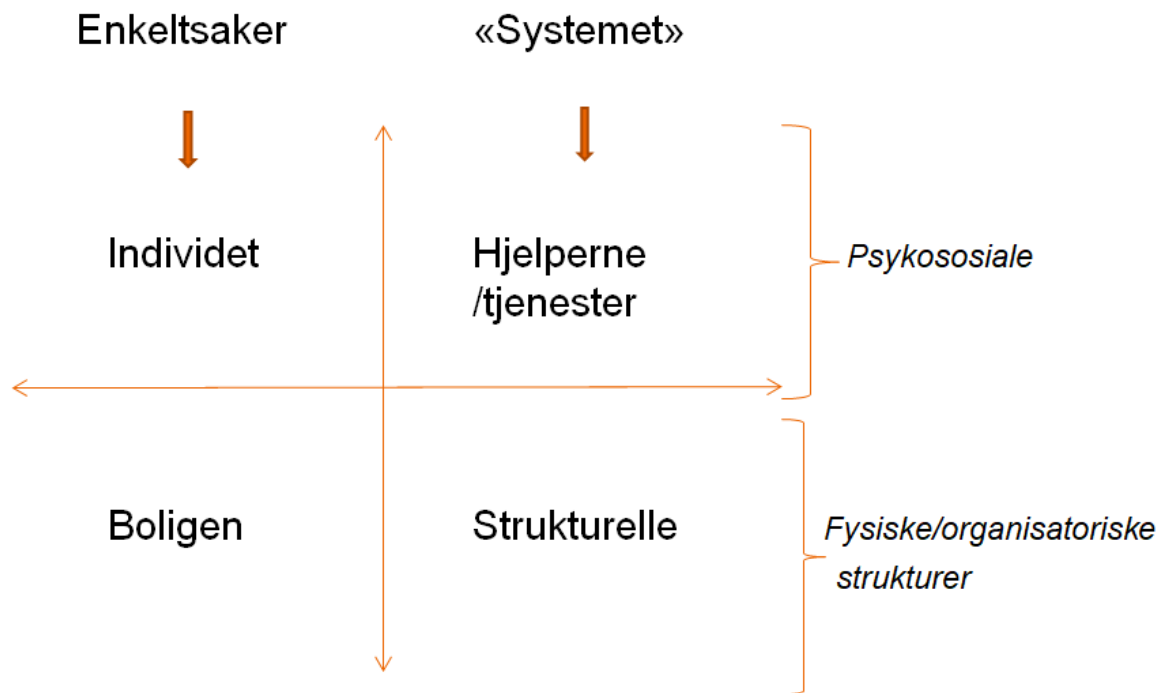
Vi har identifisert noen suksessfaktorer som drøftes i dette kapitlet. Før vi gjør det vil vi understreke at det i utgangspunktet er nokså få individer det er snakk om her. I følge den nasjonale kartleggingen av bostedsløse var det i 2016 om lag 340 personer som opplevde bostedsløsheten som et tilbakevendende problem over flere år. Vi kan ikke lage en «oppskrift» på hvordan bydelene skal jobbe, til det er individene og bydelene for forskjellige. Under arbeidet med denne rapporten har samtlige vi har vært i kontakt med understreket nettopp dette. «One size doesn't fit all», og i de aller fleste tilfeller vil gode boligløsninger kreve individuelle tilpasninger. I Oslo kommune jobber man for å skape likeverdige tjenester framfor like tjenester. Dette bør også gjelde innenfor boligfeltet. En perfekt bolig for en person, er ikke nødvendigvis det for en annen. Det samme gjelder alt som er knyttet til boligen av tjenester. En utfordring med denne målgruppa er også at deres liv, kanskje mer enn andres, går opp og ned. Spesielt personer med ROP-lidelser kan ha perioder der de fungerer veldig godt, men også ha perioder der de fungerer mindre bra. Det er derfor viktig at hjelpeapparatet er fleksible og tilpasningsdyktige ikke bare fra individ til individ, men gjennom tidene for den samme person.

Bildet er en kjent illustrasjon på hvordan like tjenester og likebehandling ikke alltid medfører ønsket resultat. Like tjenester gir det samme til alle, mens likeverdige tjenester tar hensyn til at ulike mennesker har forskjellige behov. Likeverdige tjenester er tilpasset behovene til den enkelte. I neste kapittel identifiserer vi enkelte suksessfaktorer som vi mener bør være til stede for å få til målet om varige boligløsninger til langtidsbostedsløse. Det er flere ulike suksessfaktorer, og alle trenger ikke å være til stede for at overgangen til bolig skal være vellykket nettopp fordi individene er så forskjellige. Slik sett kan man si at den viktigste suksessfaktoren er individuell tilpasning. Ved å tilby individuelt tilpassede tilbud til den enkelte, vil Oslo kommune også oppnå målet om at offentlige tjenester skal være likeverdige.

6.1 Strukturelle og individuelle suksessfaktorer

I arbeidet med å identifisere suksessfaktorer har vi gjort en inndeling som kan bidra til å systematisere arbeidet.

Figuren illustrerer nivåene suksessfaktorene kan deles inn etter. Til venstre finner vi enkeltsakene. Her handler det om individet og dets behov og den konkrete boligen som vedkommende skal flytte inn i. Høyre kolonne i figuren viser systemnivået. Hva slags tjenester skal være på plass for at en person skal klare å bo i boligen, og på det mer strukturelle planet finner vi suksessfaktorer som for eksempel hvor boligen er plassert. Nederste rad er beskrevet som fysiske- og organisatoriske strukturer. Med organisatoriske strukturer mener vi for eksempel ulike økonomiske støtteordninger, organiseringen av tildeling av boliger i Oslo og så videre.

De tre bydelene som har deltatt i prosjektet har fylt ut suksessfaktorer innenfor de fire kategoriene. Tabellen under viser suksessfaktorer de har pekt på.

	Bydel 1	Bydel 2	Bydel 3
Individuelle <i>Individuelle trekk eller egenskaper som kan tenkes å ha betydning. Faktorer rundt individet (slik som nettverk o.l.) kan også trekkes inn her.</i>	Avklart forhold til rus. Med det mener vi at det ikke trenger å være rusfrihet, men at det skal være så tydelig som mulig i forhold til åpenhet til hjelperne rundt og for å legge opp et løp med tiltak og aktivisering som er etter «fungeringsnivå» Å ville bo, at de ønsker og vil. For vi ser noen nå som sier at de vil bo, men når de først er kommet i bolig, så ønsker de seg tilbake grunnet bemanning osv. Struktur og orden etter deres ønske, som er uttalt, slik at oppfølgingen blir lagt deretter ved å bo i borettslag slik som vi har. At det blir et eierforhold til boligen sin. At den er ønsket og valgt. Vi ser at det er viktig med noe nettverk, at man har noen å ta tak i og som man kan kontakte. Ensomhet kommer fort.	Det er sentralt at individet selv ønsker seg en bolig. Om man ikke vil ha en bolig, tvinger vi ikke noen inn i en bolig. Det virker å være viktig at individet ser en viss nytte av å samarbeide med oss på et eller annet plan, og får til å treffe oss. De som greier å «bruke» oss på den måten som de trenger og vil ha større sjanse for å lykkes. Individer som er i stand til å ønske bra ting for seg selv og kommunisere disse ønskene har en fordel når det kommer til å lage et bra liv for seg selv.	Skjematisk gjennomgang av alt som må på plass i forkant før leiligheten er klar. Booppfølger begynner dette arbeidet med bruker før bosetting og blir kjent gjennom dette arbeidet. Beboer bør ikke flytte inn før det mest vesentlige er på plass. Det må ikke foreligge mangler i boligen. Personer som kommer fra institusjon må få god tid. Huseleietrekk er aktuelt for svært mange og må avklares før innflytting. Beboer bør spørres ut om aktivisering, jobb, hobbyer i forkant. Dersom slikt ikke foreligger skal beboer ha tilbud om dette før innflytting. I forkant kartlegge hvilke behov og utfordringer beboer har. Til eksempel tilby at booppfølgere kaster ut beokende ved behov, når beboer sender en sms eller ringer. Tilby å rydde og shine opp leilighet dersom beboer blir syk og innlagt, slikt at den det gjelder får en god start igjen. Være bevisst på tegn som kommer i forkant av en dårlig episode hvor det kan bli aktuelt med innleggelse. Bli enig med beboer om uanmeldt besøk er ok, eller om alle besøk må varsles i forkant.
Boligen <i>Egenskaper ved boligen og nærmiljøet som kan ha betydning for gode bosettinger</i>	Vi ser at de som har fått bytte bolig, etter eget ønske, de trives bedre. At bruker får være med på å bestemme, at de har et valg. Vi ser at 1 etg kan være til hinder, da noen da ikke klarer å skjerme seg. Lettere å få miljøet på besøk, eller også innbilt banking på vinduer. Passer selvfølgelig for noen. Ulike typer, differensierte typer boliger.	Det er viktig at boligene er ordinære, at det ikke stilles vilkår utover en vanlig leiekontrakt. At beboer velger selv hvilken bolig de skal bo i er en suksessfaktor. Det er viktig at valget er reelt.	Boligen bør ha passe størrelse. 2 roms på 35 m2 er ok. For store leiligheter rotes til mere og for små kan bli klaustrofobiske. Den som bosetter må kjenne den aktuelle adressen godt, på individ-nivå og gjøre seg tanker om kompatibilitet i forkant. Det er viktig å bli godt kjent med naboer også de som ikke har kontakt med hjelpeapparatet ellers, da disse er tjent med å trygges og i tillegg kan bidra med dyrebare informasjon om omstendigheter på kveld, natt, helg.

Struktur elle <i>Fysiske strukturer slik som boligmassen. Kan også være trekk ved organisering en av boligsosiale virkemidler i Oslo kommune.</i>	Organiseringen av borettslaget, slik som ordensreglene, miljøet som boligen er i og om styret har en sosial struktur og ideologi. Vi ser også ulik håndtering i de ulike sektorene til Boligbygg og stor forskjell på organisering og håndtering av søknader, klager og vedtak i de ulike boligkontor	Måten å jobbe på med individene er lederforankret. Hvordan ledere har bestemt at bydelen skal jobbe med boligsosialt arbeid påvirker hvordan forskjellige ansatte vektlegger arbeidet sitt, for eksempel hvem får tilbud om hvilke boliger. Valgfrihet og brukerstyring er noe som praktiseres og ikke bare prates om. Det finnes reelle alternativer til «alle» typer ønsker. Hvis noen for eksempel ønsker å bo på institusjon og ikke vil bo i leiligheten bør det være et alternativ for de som vil dette.	Ingen kommentar
---	--	--	-----------------

På bakgrunn av våre egne funn og tilbakemeldinger fra bydelene, har vi utarbeidet en rekke suksessfaktorer som bør tas inn i arbeidet med å finne gode boligløsninger for langtidsbostedsløse personer. I det følgende beskrives hver suksessfaktor kort.

Suksessfaktorer

Kunnskap

Kapittel 4 viste at man ved hjelp av et teoretisk perspektiv som høstningsøkonomi kan forstå mer av livet som langtidsbostedsløse personer lever. Vi så der at det er noen motsetninger mellom systemet som skal ivareta disse menneskene, og det livet de faktisk lever. Uten at alle som jobber med bostedsløse personer trenger inngående kunnskap om høstningsøkonomi, så vil det være en fordel om hjelpeapparatet rundt har kunnskap om bakgrunnen for handlinger som for dem kan se irrasjonelle ut, men som for den som har levd lenge uten bolig, er naturlige handlinger innenfor hans eller hennes livsverden.

Gode kartleggingsrutiner

I forkant av innflytting bør det gjøres en god kartlegging av personen som skal flytte inn i boligen og av tilbudet som bydelen ønsker å tilby. Det er viktig med riktig kunnskap om beboer. En bydel vi har vært i kontakt med fremhever at det er viktig å finne informasjon hos flere kilder. I denne bydelen tar de kontakt med instanser som kan tenkes å ha god kjennskap til beboeren, og gjerne har de kontakt med flere instanser som kan utfylle bildet. I de tilfellene de ikke får nok informasjon gjennom

hjelpeapparatet møter de personen som skal flytte inn. I følge bydelen er dette ofte vellykket og fører til bedre boligløsninger for den enkelte. I tillegg til å ha god kjennskap til personen som skal flytte inn, så kartlegger de bomiljøet rundt den boligen de tenker å tilby beboeren. De kontakter bomiljøarbeidere som kjenner godt til bomiljøene, og på den måten jobber de for å finne den best egnede boligen til personen som skal ha bolig. I kartleggingsfasen er det like viktig å kartlegge styrker og ressurser, som det er å kartlegge utfordringsbildet.

Forventningsavklaring

Et møte med den kommende beboeren kan være nyttig for å avklare forventninger til den som skal flytte inn. I noen bydeler snakker man om hvor vedkommende ønsker å bo. Selv om man ikke har valgfrihet innenfor dagens kommunale tildelingssystem, så vil man kunne avklare om det er områder en person ønsker mer enn andre å bo i. Det er rimelig å anta at dette vil kunne være medvirkende til at beboeren får en økt eierskapsfølelse til boligen han/hun skal flytte inn i.

Brukermedvirkning

Et kjerneelement i Housing First metoden er brukermedvirkning. Personen som skal flytte i bolig skal medvirke i valg av bolig og tjenester. Ikke overraskende finner man i disse prosjektene at det gir større eierskapsfølelse, og dermed større sannsynlighet for å lykkes. En av bydelene fremhever i tabellen over, at de som søker om bytte av bolig og får dette innvilget generelt er mer fornøyd med situasjonen enn de som ikke har hatt innvirkning på sin egen bosituasjon. Vi har gjennom denne studien også sett flere tilfeller av bosituasjoner som fungerer dårlig fordi beboer ikke trives i boligen de bor i. Det må tilrettelegges for økt brukermedvirkning i systemet. Det kan ikke være opp til hver enkelt hjelper å skulle ivareta dette.

Boligmassen

I Oslo kommune er den kommunale boligmassen tilpasset en annen tid. Det er store forskjeller mellom bydelene der noen bydeler har en eller flere store heleide kommunale gårder, mens andre bydeler kun har enkeltstående leiligheter. Beboermassen i de kommunale boligene er en annen enn den var den gangen kommunen kjøpte og bygde disse boligene. Nå som flere og flere kommunale leietakere er svært vanskeligstilte, trenger man en mer differensiert boligmasse. Bydelene har behov for større valgmuligheter for å kunne gi sine klienter et individuelt tilpasset tilbud.

Tildelingsrutiner

Innenfor dagens system tildeler hver bydel boliger innenfor bydelsgrensen. I praksis betyr det at personer som av ulike årsaker tilhører en bydel, i prinsippet kun kan få tilbud om bolig i den bydelen. Bostedsløse personer som per definisjon mangler

adresse, tildeles bydel ut fra fødselsdag i måneden og kan dermed ha tilhørighet i en bydel som de ikke har noe forhold til. Gjennom prosjektet «Sammen om bolig» har man forsøkt å bytte «saker». I ett tilfelle hadde begge bydeler en person som ønsket å bo i den andre bydelen og vice a versa. En utfordring med bytte av «saker» er hvilke ytelser en person mottar. I eksempelet over byttet man en person som hadde trygd mot en person som hadde sosialhjelp som viktigste inntektskilde. I dette tilfellet gikk det bra, men det er rimelig å anta at dette vil kunne være en utfordring fordi personer som mottar sosialhjelp belaster bydelens budsjetter, og personer som mottar trygd belaster staten. For vanskeligstilte på boligmarkedet som først og fremst er Osloborgere, kan de tette skottene mellom bydelene fremstå som uhensiktsmessige og til hinder for optimale løsninger. I arbeidet med å finne gode boliger til målgruppa for dette prosjektet, mener vi at det bør være større rom for tildeling av boliger på tvers av bydelene. Dette henger også sammen med den fysiske boligmassen, som er veldig ulik i de forskjellige bydelene.

Tid

Et par bydeler, og spesielt våre informanter som selv har vært bostedsløse og flyttet i bolig, la stor vekt på at tid er en nøkkelfaktor i innflyttingsprosessen. Det er viktig at den som skal flytte inn i boligen får tid til å flytte inn. Man må også jobbe med det mentale i forbindelse med flytting til egen bolig i forkant av og under prosessen med å finne egnet bolig. Nettopp dette med å jobbe i forkant er viktig slik at den som skal flytte inn ikke må betale husleie i flere perioder mens boligen står tom, fordi man ikke har brukt nok tid på forberedelser sammen med beboer i forkant.

En kommunal bolig leies umøblert, hvilket i de fleste tilfeller betyr at beboer også selv må sørge for hvitevarer. I kapittel 4 beskrev vi et besøk hos en person som ikke hadde komfyr eller vaskemaskin i leiligheten, og ikke var helt sikker på om hun noen gang hadde hatt det der. Det kan høres ut som en enkel ting å ordne, men det høstningsøkonomiske perspektivet tatt i betraktning, så vil all innsats for å støtte opp under at dette er et hjem og ikke er et midlertidig opphold, være nyttig. Det er viktig at den som skal flytte inn får nødvendig bistand til å skaffe inventar og innredning som må til for at et boforhold skal fungere. En bydel trekker også frem at det er viktig at booppfølger blir kjent med personen før vedkommende flytter inn. Under dette punktet vil vi også fremheve verdien av myke overganger. For personer som har bodd lenge i institusjon eller fengsel, kan overgangen til egen bolig føles overveldende og skremmende. Noen, som en av våre informanter, har bruk for en type gjennomgangsbolig der man i en periode får ekstra støtte og veiledning, og kanskje også noe sosialt fellesskap. Ensomhet og isolasjon er kjente utfordringer for bostedsløse personer som flytter i egen bolig.

Jobb og/eller aktivitet

For å unngå ensomhet og isolasjon bør en parallelt med innflytting i bolig undersøke mulighetene for jobb eller aktivitet for den som skal flytte inn. Dette må skje i samarbeid med beboer slik at han/hun kan drive med ting som føles meningsfullt. Gjennom aktivitet er det også mulig å bygge gode relasjoner som kan være fruktbare i det videre samarbeidet. Betalt deltakelse i aktivitet/arbeid kan være en god motivator for personer som ellers hadde brukt tiden sin på andre ting.

Relasjoner

I de tilfellene en person trenger oppfølging i bolig, er det nødvendig å bygge en god relasjon til personen som skal flytte inn. Å avdekke utfordringer og finne gode løsninger på dem, krever en viss grad av tillit. «Den fullstendige utredningen kan være tidkrevende. Det kan ta tid å bygge opp en tillitsfull relasjon, særlig når problemene er forbundet med skam eller lovbrudd» (Sammen om mestring s. 56). Det kan være mye skam knyttet til å erkjenne hvor mye hjelp man har bruk for i boligen. Dette kan være en av grunnene til at man stadig kan høre uttalelser som «vi kommer ikke i posisjon til å hjelpe». Det er ikke alle som ønsker å erkjenne for seg selv, og spesielt ikke for hjelpeapparatet at man trenger hjelp. I slike tilfeller kan relasjonsbygging være en vei inn.

Sammensetning av bomiljøer

Arbeidet med å finne gode boligløsninger handler om mer enn den enkelte person og boligen. En stor del av jobben med å finne gode løsninger handler om å sette sammen gode bomiljøer. En person som kommer fra rusbehandling og har et ønske om å bo i et rusfritt miljø vil ha mindre sjanse for å trives og utvikle seg i et bomiljø med mange personer i aktiv rus. På den andre siden så kan det hende at en person i aktiv rus, ikke trives godt i bomiljø der det i all hovedsak bor barnefamilier. Vi har sett eksempler på begge deler i dette prosjektet.

Fast kontaktperson

Sammen om mestring fremhever at personer med sammensatte utfordringer kan ha nytte av en kontaktperson som koordinerer tjenestene. I forbindelse med at en person med behov for tjenester flytter i fast bolig, kan det være nyttig om denne personen får mulighet til å bruke samme kontaktperson til spørsmål og behov som dreier seg om boligen. Om dette ikke er mulig, vil det være nyttig med en kontaktperson som kan bistå i alle boligspørsmål. For beboere i kommunale boliger er det ikke alltid enkelt å skille på når man skal ringe til boligforvalter, bydelen, Securitas, NAV eller andre aktører som har med boligen og bomiljøet å gjøre. I tillegg til at det kan være nyttig for den som flytter inn å ha en fast kontaktperson, kan det være nyttig for naboer og andre rundt å ha en kontaktperson.

Samarbeid med andre instanser

I noen tilfeller kan det virke helt avgjørende at bydelen har et godt samarbeid med andre instanser rundt en beboer, dersom vedkommende skal mestre sitt boforhold. Dette gjelder spesielt i tilfeller der beboeren har alvorlig psykisk sykdom, og har behov for rask tilgang på spesialisthelsetjenesten. Hvem som er riktige samarbeidsparter vil variere fra person til person, og her er det viktig med skreddersøm. I noen tilfeller kan det være pårørende som er gode å samarbeide med, mens i andre tilfeller kan det være en arbeidsplass, politi, tidligere institusjon eller andre instanser.

Økonomi

På et strukturelt nivå er det ting knyttet til økonomi som er viktig er på plass ved innflytting. Når en potensiell kommunal leietaker går på visning¹⁷ og takker ja til en bolig, er den reelle leieprisen i mange tilfeller ukjent for leietaker. Grunnen til dette er at mange i vår målgruppe har krav på bostøtte, og man kan ikke søke om bostøtte før man er folkeregistrert på adressen man skal ha bostøtte til. I og med at husleien trekkes fra den dagen man er på visning, kan det være et betydelig tidsrom mellom når leiekontrakten løper fra, og den datoen leietaker begynner å motta bostøtte. For langtidsbostedsløse personer som i mange tilfeller mangler alt av ID-papirer og nødvendige dokumenter for å melde flytting, kan papirarbeidet rundt en innflytting være krevende.

For personer som ønsker å begynne å jobbe og tjene penger, kan det være en utfordring at de får lavere disponibel inntekt ved å jobbe. Arbeidsinntekt gir trekk i offentlige ytelser, og i noen tilfeller kan trekket være høyere enn den reelle arbeidsinntekten. I så måte er systemet ikke en motivator for å gå fra offentlige ytelser til arbeidsinntekt, spesielt ikke for de som trenger å gjøre dette gradvis, noe de aller fleste i vår målgruppe har behov for.

En siste ting vi vil ta opp innenfor suksessfaktoren «økonomi» er gjeld. En del som skal flytte i bolig kan ha formell og uformell gjeld. Det er svært viktig at dette tas tak i, og at man lager et system for å håndtere det. Hvis ikke man får til dette, vil en fast adresse kunne fremstå som noe negativt (fordi kreditorer og pengeinnkrevere lettere kan finne deg) heller enn noe positivt.

¹⁷ Visning er i mange tilfeller en misvisende betegnelse, for det er ikke visning man er på. Når man går på visning har boligeier med kontrakten og som hovedregel signeres kontrakten på visningen. I de tilfellene den fremtidige leietaker ikke ønsker boligen han/hun er på visning på, er det sjelden at de får tilbud om en annen.

System for naboklager

I noen tilfeller vil det komme naboklager på beboere. Det er viktig at disse kommer fort frem til riktig instans. Det er ulike rutiner for dette i bydelene, men ofte kommer klagen til Boligbygg Oslo KF, og så videresendes de til bydelen. Her hadde det vært nyttig om disse kom fort frem til de som følger opp beboeren, slik at det kan tas tak i med en gang. Naboklager kan være et signal på at en person ikke har det bra, for eksempel er syk eller at han/hun har besøk som ikke kan kontrolleres. Uavhengig av årsak til klagen, så er det viktig at klagen blir håndtert på riktig måte da naboklager i siste instans kan føre til utkastelse.

Rutiner for behandling av bekymringer

Enkelte beboere har flere kontaktflater innenfor hjelpeapparatet og privat, det være seg booppfølgere, hjemmetjeneste, spesialisthelsetjeneste, politi, pårørende, frivillige organisasjoner eller andre. Ikke alle ser og er i kontakt med beboer like ofte, og det er viktig at én instans har et overordnet ansvar for beboeren. Spesielt gjelder det i tilfeller der vedkommende kan ha perioder med alvorlig psykisk sykdom. Ansvarlig instans skal ta imot bekymringsmeldinger fra andre, og kunne videreformidle dem til andre aktører som burde ha kjennskap til situasjonen før de eventuelt går inn i møter med beboer. I noen bydeler har man mailloop rundt enkelte beboere der aktuelle instanser er involvert. Dette er ikke bare for at hjelpere skal komme forberedt, men mest er det til hjelp for beboer som kan få hjelp i tide dersom ting begynner å eskalere.

Kjennskap til bomiljøet

En suksessfaktor som har kommet frem er viktigheten av å ha kjennskap til hva som rører seg i bomiljøet. For å hindre konflikter og utkastelser er det viktig at bydelen har god kjennskap til hva som skjer i bomiljøet, også når de ikke er til stede. Dette kan løses ved å ha gode rutiner for behandling av bekymringer samt et godt system for naboklager. I tillegg bør bydelen være i kontakt med Boligbygg Oslo KF og andre som er i eiendommene på regelmessig basis.

Noen får ikke bolig

I noen tilfeller har personer allerede hatt bolig som de ikke har klart å ivareta. Hvis leietakere opparbeider seg mye gjeld, enten i form av husleierestanser eller på grunn av ødeleggelser i leiligheten, kan dette være til hinder for fremtidige boforhold. I slike tilfeller må det foreligge en plan for hvor de eventuelt kan bo dersom de ikke kan bo i kommunal bolig. I de tilfellene man ser at atferd endres og de etter hvert klarer et boforhold, bør man gå i dialog med Boligbygg Oslo KF om nytt tilbud om kommunal bolig.

Oppfølging i bolig

Mange av de som tilhører målgruppa for dette prosjektet vil trenge en eller annen form for oppfølging hvis de skal mestre boforholdet sitt. I dette prosjektet har vi ikke gått inn på hvilken type organisering som er best, her har andre studier gjort en grundig jobb¹⁸. Vi vil fremheve viktigheten av at oppfølgingen er individuelt tilpasset og fleksibel. Det er sentralt at den enkelte beboer får bistand med det han eller hun trenger hjelp til på en måte som føles greit for alle parter. Det er viktig at tjenesten er fleksibel da behovet for bistand kan variere fra lite til veldig mye, avhengig av hvordan beboeren har det. Med tanke på relasjonsarbeidet vil det være en stor fordel om oppfølgerne er stabile over tid. Fra vårt feltarbeid så vi at det var nyttig å være en del av et team, og at teamet hver dag går igjennom status for alle de følger opp. Dette gjør arbeidet langt mindre sårbart fordi andre i teamet kan ta over saker ved sykdom. I en av bydelene vi besøkte la man også vekt på at alle beboere som ble fulgt opp, skulle kjenne til alle som jobbet i teamet. Her er det også viktig at antall personer som skal følges opp av hver enkelt, ikke er for høyt. Hvis hver enkelt oppfølger har et stort antall mennesker de følger opp, forsvinner den fleksibiliteten som behøves i arbeidet.

Personlig egnethet er en viktig faktor. Det er ingen enkle oppskrifter på hvordan man skal følge opp mennesker som tidvis kan leve svært kaotiske liv. Det krever mye av de som jobber med oppfølging å følge med på oppturer og nedturer. Det er viktig at de som følger opp beboerne klarer å stå i utfordrende situasjoner. En bydel fremhever også at praktiske ferdigheter er viktig. Det å kunne hjelpe til å ordne praktiske ting i boligen, kan ha stor betydning for hvordan beboeren har det i hjemmet. Et gammelt sitat om «at en tett do kan velte hele lasset» passer bra som beskrivelse av hvordan små ting kan ha store konsekvenser for personer som kan ha tendenser til å føle seg utrygge i bolig.

Et siste funn vi har gjort når det gjelder oppfølging, er viktigheten av å skille bolig og tjenester. Etter det vi erfarer samt erfaringer fra Housing First, er det viktig at personer som mister boligen sin fortsetter å motta oppfølging i en mellomperiode og inn i en ny bolig. I de fleste tilfeller vil det være nyttig å begynne arbeidet også før innflytting. Dette er for å sikre at alt er på plass ved innflytting, og at det skal være minst mulig nytt og overraskende ved innflytting.

¹⁸ Se f.eks. evalueringsrapport om utprøving av ACT team i Norge:

https://www.helsedirektoratet.no/tema/lokalt-psykisk-helse-og-rusarbeid/act-og-fact-team/ACT-team%20-%20Utp%C3%B8ving%20av%20ACT-team%20i%20Norge%20-%20evalueringsrapport.pdf/_attachment/inline/bd4cc5fd-65d0-4236-9035-a287a9746cab:5f4801471d6cf11f00338492fec97cc03eff87f4/ACT-team%20-%20Utp%C3%B8ving%20av%20ACT-team%20i%20Norge%20-%20evalueringsrapport.pdf lest: 25.11.19

Økonomisk fleksibilitet for hjelpere

I arbeidet med beboere kan det være en fordel om for eksempel booppfølgere har tilgang på kredittkort slik at de kan ta med beboer på cafe eller andre steder. Det trenger ikke å være kostbare tilbud, men det bør være et tilbud. Her er det viktig at man har tillit til at de som følger opp beboerne kan ta vurderinger på egenhånd om når kredittkortet skal brukes, og man kan lage enkle rutiner for akseptabel bruk slik at det blir lik praksis i bydelene. En bydel som bruker dette virkemiddelet forteller at de har avverget flere store kriser ved å roe ned situasjonen og gå ut og spise en burger eller kjøpe en cola til vedkommende. De bruker blant annet dette når beboere som skal sette depot motsetter seg¹⁹. I stedet for å tilkalle politi og gjøre det med tvang, så gir de et måltid mat som belønning. På denne måten opprettholder de en god relasjon til beboer, og de unngår unødvendig ressursbruk og tvang overfor beboeren.

Oppfølging av boforholdet

I etterkant av innflytting kan det være hensiktsmessig å følge opp beboer. En ting er å følge opp på et praktisk plan ved hjelp av booppfølging eller andre tjenester, men for å forstå mer av bosituasjonen til beboer foreslår vi at man med ujevne mellomrom har en samtale med beboer der man stiller følgende spørsmål:

- Hva betyr boligen for deg?
- Hvordan opplever du boligen?
- Hvordan bruker du boligen?

Hvis man klarer å ha en ærlig samtale med beboer om disse spørsmålene vil man også kunne komme nærmere en forståelse av om beboer anser boligen som et hjem eller om det er et midlertidig stopp på veien. Og dersom beboeren ikke anser dette som et hjem, går det an å gå i dialog med vedkommende om hva som skal til for at dette faktisk kan bli et hjem.

En helhetlig og gjennomtenkt plan

For beboere som har hatt flere boliger og mistet dem, eller for personer som man antar kan ha utfordringer knyttet til å bo i bolig, er det avgjørende at det finnes en helhetlig plan som ivaretar beboeren og boforholdet. For noen kan dette være en intervensjonsplan som sier hva som skal skje og hvem som er ansvarlig når vedkommende for eksempel blir veldig syk. Intervensjonsplaner av typen de utarbeider i noen bydeler er for de aller mest vanskeligstilte. Uten å måtte utarbeide intervensjonsplaner for alle, så er idéen om en helhetlig plan med ansvars plassering

¹⁹ Personer som er på tvungen psykisk helsevern (tph) uten døgnopphold kan ha vedtak om at de må medisineres gjennom depot. Politiet har plikt til å bistå til avhenting til undersøkelse eller behandling. Helsepersonell skal så langt som mulig søke å oppnå samarbeid med pasienten

god. En slik plan skal utarbeides sammen med beboer, og i planen skal det stå hvordan hjelpeapparatet skal opptre i gitte situasjoner. Målet med planen må være at beboer klarer å beholde boligen, også når livet går dårlig og er preget av kaos, rus og sykdom. Det kan for eksempel være en plan for hva som skal skje dersom bydelen ser at det til tider er mye besøk fra venner og bekjente, og at dette går så langt at det kan true boforholdet. I planen bør det fremkomme tydelig hvem som skal kontaktes i gitte situasjoner. Det er viktig at planen brukes for å hjelpe beboer til å beholde boligen. Den skal ikke være et dokument som utelukkende gir kommunen muligheter for sanksjoner som de ellers ikke har. En slik plan kan bidra til ansvarliggjøring av ulike instanser, slik at man ikke opplever at beboeren blir kateball i systemet når krisene oppstår.

7 På vei mot en Oslostandard

Suksessfaktorene vi har identifisert i dette prosjektet er ønskelig at inngår i en fremtidig Oslostandard for varige boligløsninger for langtidsbostedsløse. Det er noen utfordringer knyttet til å lage *standards* for løsninger som i utgangspunktet skal være individuelt tilpassede løsninger. Suksessfaktorene som er beskrevet i forrige kapittel er av en slik karakter at det skal kunne gå an å bruke dem på en måte som gjør at det er tilpasset den enkelte. I prosjektet har det vært et poeng å lage noe annet enn en «oppskrift» på en perfekt bosetting, nettopp fordi fasiten vil variere fra person til person.

I dette kapitlet skal vi forsøke å samle trådene fra analysene og resultatene som har fremkommet i rapporten, og drøfte disse opp mot det arbeidet som nå skal gjøres i Oslo kommune i forbindelse med operasjonaliseringen av Strategisk plan for rusfeltet.

7.1 The devil is in the details

Suksessfaktorene vi har beskrevet i forrige kapittel viser at det i mange tilfeller kan være en ressurskrevende prosess å finne gode og varige boligløsninger til personer som har levd uten bolig gjennom flere år. Det er ikke nødvendigvis slik at alle suksessfaktorer må oppfylles i hver eneste sak, men det er avgjørende å anerkjenne at langtidsbostedsløse personer i Oslo i de aller fleste tilfeller vil ha behov for skreddersøm og ressurskrevende løsninger for å klare seg i bolig. Det er ikke sikkert at det alltid vil være slik, men en del vil antakelig ha behov for livslange tjenester for å klare seg i bolig. Selv om Oslo kommune har mange institusjonsplasser sammenlignet med andre kommuner, så er det ikke slik at det oppholder seg mange personer her som enkelt kunne ha vært bosatt i ordinær bolig. I all hovedsak er det en nokså ressurskrevende gruppe som har gjentatte opphold i institusjoner over lenger tid. Personer som bydelene kan bosette i ordinære boliger med litt oppfølgingstjenester bor allerede i bolig, og i de tilfellene de ikke gjør det så er det ikke den gruppen bydelene har utfordringer med å finne boliger til. Det er de som bydelene gjentatte ganger har forsøkt å finne boliger til, og som går ut og inn av institusjoner, kriminalomsorgen, og kanskje også spesialisthelsetjenesten, som er utfordrende å finne gode løsninger til. For disse er skreddersøm eneste løsning, og løsningen kan ligge i å forstå den enkeltes liv, og hvilke utfordringer dette livet kan skape i en bosituasjon. Boevne og manglende boevne blir fattige begreper i denne sammenheng da de ikke sier noe om hva som er problemet, og hvordan det skal løses.

Gjennom dette prosjektet har vi erfart at om man jobber systematisk og grundig i hver eneste bosetting, og får til den individuelle tilpasningen, vil sjansene for å lykkes være større. Dette er kjent. Bydelene vet det, og gjør det også i mange tilfeller. Men når systemet ikke er rigget for individtilpassede løsninger, vil dette kun gjøres i de

enkelttilfellene der bydelene strekker seg ekstra langt. De første 10-20 personer kan få tilrettelagte løsninger gjennom prosjekter eller andre typer organisering rundt noen få mennesker, men når det store flertallet i målgruppa har behov for «det lille ekstra» for å klare seg, kan det være en utfordring å få til uten å endre på noen parametere i systemet. En ansatt i en bydel beskrev det på følgende måte: *Jeg er litt lei av å høre at hvis vi bare setter inn noen flere booppfølgere, eller tilbyr litt bedre tjenester, så er hele problemet løst. Dette problemet er mye større enn som så.*

Blant suksessfaktorer på systemnivå, som ikke kan løses med bedre organisering av eller økt tilgang på tjenester, handler det i stor grad om hvordan vi har organisert boligsektoren i kommunen. Myke overganger inn i bolig krever at det betales husleie for en bolig samtidig som beboeren oppholder seg et annet sted. Store heleide kommunale gårder kan være utfordrende for gode bomiljø, men også en for stor andel av spredte boliger i private borettslag og sameier ser vi kan være utfordrende. Mangel på muligheter for å bytte bolig og bytte bydel, kan for noen i denne målgruppa vanskeliggjøre gode og varige boligløsninger. Det økonomiske aspektet ved husleie og bostøtte er en utfordring fordi beboeren i praksis ikke vet hva han/hun skal betale for å bo. Den senere tid har vi også sett fremveksten av utfordringer knyttet til å lønne personer for aktivitet og arbeid, uten at det går ut over andre økonomiske støtteordninger slik som bostøtte og trygd. For noen personer er kommunal bolig heller ikke et alternativ. Vi kjenner til tilfeller der personer gjennom flere boforhold har opparbeidet seg gjeld, eller gjort andre ting i kommunale boliger, som har medført at de ikke vil få tilbud om en ny bolig fra Boligbygg Oslo KF. Noen av de som er «nektet adgang» i kommunale boliger tilhører målgruppen for dette prosjektet. En rask opptelling i en av våre samarbeidsbydeler viste at de hadde syv personer som de mener er i den kategorien. Det finnes andre systemiske utfordringer som vanskeliggjør gode bosettinger, men vi skal ikke komme inn på alle her. Poenget med å vise disse strukturelle hindringer er å ta diskusjonen om boliger til langtidsbostedsløse et steg videre, slik at Oslo som kommune kan legge til rette for at de gode løsningene ikke stoppes av det samme systemet som er ment for å hjelpe.

Fra institusjon til bolig

Tidligere har vi vist at en av tre langtidsbostedsløse oppholder seg i midlertidig botilbud og nær en av fem oppholder seg i institusjon (Dyb og Lid 2017: 166). Til sammen oppholder over halvparten av langtidsbostedsløse seg i en av disse oppholdsformene. I tillegg kommer fengsel og akuttovernatting.

Vi har ikke studert overgangen mellom institusjon og bolig i dette prosjektet, men tenker at det i fremtiden kan være nyttig å se nærmere på om det er noe som kan gjøres i institusjonene for å forberede beboerne bedre på et liv i bolig. I en ideell verden ville relasjonsbyggingen mellom de som skal følge opp i bolig i bydel og

beboer, begynt i god tid før utflytting fra institusjon. Dette kunne blant annet ha bidratt til bedre valg av bolig fordi man ville hatt mer informasjon om den enkelte før han/hun flytter til bydel. I lys av et høstningsøkonomisk perspektiv vil det også være mulig å begynne et systematisk arbeid med å identifisere hvilke faktorer man bør jobbe med før beboeren skal stå på egne bein i bolig. Gjennom dette prosjektet kjenner vi til at dette skjer i noen tilfeller, og når man får det til så fungerer det veldig godt. Utfordringen igjen, er at det ikke er rom for å gjøre dette i alle saker og derfor kun blir gjort i de tilfeller bydelene setter inn ekstra ressurser. Videre er det heller ikke alltid opp til bydelene. I noen tilfeller avsluttes opphold i kriminalomsorg, institusjon eller spesialisthelsetjeneste tidligere enn bydelene har blitt forespeilet, og de blir derfor «tatt på senga» og må prøve å finne gode løsninger på kort tid.

Sett i lys av det høstningsøkonomiske perspektivet kan det være nyttig å vurdere om det er noe å hente på å forberede beboere på at livet i bolig kan være svært annerledes enn det er i midlertidige botilbud eller institusjoner. Gjennomgangsboliger og treningsboliger kan være gode løsninger på dette. Utfordringen med slike tilbud, er at det som oftest er et kortvarig tilbud og at det kan være vanskelig for beboeren å skulle flytte videre etter kort tid. For noen kunne det vært en løsning å få beholde treningsboligen som sin faste bolig, spesielt om det er her de føler seg hjemme. Dersom man kunne laget rom for at de som ønsker å bli boende i treningsleiligheten får muligheten vil dette være et godt eksempel på skreddersøm. For å få til dette må man ha et mer fleksibelt system for boligfremskaffing enn det man har i dag.

Hva er et godt liv i bolig?

Ideelt sett så skulle alle boligløsninger ført til at de som flytter inn får gode og meningsfylte liv. Gjennom riktig valg av bolig og tjenester, samt inkludering i aktivitet kan kommunen legge til rette for at de som bor i boligene kan få gode liv. Men kommunen kan ikke fullt ut kompensere for manglende sosialt nettverk og et liv preget av traumer og vonde opplevelser. I arbeidet med å operasjonalisere Strategisk plan for rusfeltet kan og bør kommunen jobbe ut fra en recoverytankegang. Med det menes at man legger til rette for at folk skal leve best mulige liv til tross for de begrensningene de har (Sammen om mestring s. 31). Nasjonalt kompetansesenter for psykisk helsearbeid (NAPHA) fremhever at viktige personlige elementer innenfor recovery er myndiggjøring, tilhørighet, håp og optimisme, identitet, mening og mål²⁰. Tilhørighet og identitet kan blant annet henge sammen med prosessen med å skape et hjem i boligen. Det samme kan gjelde for mening, mål, håp og optimisme. Boligen i seg selv kan ikke sørge for at disse faktorene oppfylles, men den kan fungere som et godt

²⁰ <https://www.napha.no/content/13883/Recovery> lest 01.12.19

utgangspunkt. Uten bolig og et sted man føler seg hjemme, kan det være vanskelig å føle håp og optimisme på egne vegne.

Et godt liv i bolig henger tett sammen med aktivitet og/eller jobb, forteller våre informanter. Ulike former for aktivitet kan være identitetsskapende. Hvis vi ser for oss en person som lenge har levd innenfor en høstningsøkonomi, vil ikke det å få en bolig alene gjøre at han/hun går ut av denne livsformen og inn i en livsform som ligner på et A4-liv. Den som flytter i bolig må ha faktorer som bidrar til at han/hun klarer å finne andre identitetsmarkører som gir tilhørighet i den ordinære økonomien. Våre informanter som har gjort denne reisen, peker på at nettopp det å betale regninger, betale skatt og betale for seg ellers i samfunnet, er viktige elementer i livet som de setter stor pris på.

En siste ting vi ønsker å løfte fram her, er et spørsmål om hva et godt liv er? Det er ikke gitt at en som har levd med rus og traumer hele sitt voksne liv, får det godt i et rusfritt A4 liv. Når kommunen nå skal finne varige boliger til personer som lenge har levd uten bolig, er det derfor viktig å huske på at det ikke finnes et fasitsvar på hva et godt liv er. Noen mennesker lever et liv som er så kaotisk og vanskelig at det for en utenforstående kan være lett å tenke at disse menneskene får det bedre om de bare slutter å ruse seg, lærer seg å ta vare på boligen, slutter å låne penger og så videre. Slik er det ikke alltid. For noen mennesker er dette livet de kjenner og mestrer, og det er viktig at også hjelpeapparatet aksepterer at noen velger et liv som er veldig annerledes enn det hjelperne selv har valgt. Det er ikke dermed sagt at hjelpeapparatet ikke skal stå klar hvis vedkommende ønsker endring, og heller ikke at de ikke skal motivere til det. Poenget her er at for dem som lever disse livene vil alle mislykkede forsøk på endring være nederlag og en påminnelse om at livet de lever er annerledes. En ansatt i en frivillig organisasjon kalte de stadige forsøkene på å måle om folk har det bedre, om de ruser seg mindre og rydder mer, for «sniknormalisering». Hennes poeng var at for noen mennesker er ikke turer i skogen og jobb som barista, det de selv ønsker. I følge denne personen lever noen mennesker med så store traumer og psykiske lidelser at et rusfritt liv ikke nødvendigvis er bedre. Poenget hennes var at det hvert fall ikke er opp til hjelpeapparatet å vurdere dette på vegne av den enkelte. Hvis man skal ta dette på alvor så betyr det at vi i arbeidet med å endre rusomsorgen fra institusjonsbasert til hjemmebasert, også bør utarbeide boligtilbud som tar hensyn til at noen lever liv som ikke nødvendigvis passer inn i en boligblokk med streite naboer. «Skæve huse for skæve eksistenser» sier man om Danmarks skjeve hus. Dette er hus som er laget nettopp for å romme personer som ikke har fått til å bo andre steder. I Oslo hadde man en periode Flexboliger som var laget etter modell fra de danske Skæve husene. Disse ble imidlertid lagt ned på grunn av at de var satt opp på tomter som ikke var regulert for boligformål, og man har aldri klart å

gjenreise dem andre steder. I den tiden vi er inne i nå, der det er et stort behov for en differensiert boligmasse, mener vi at det kan være nyttig å gjennomføre en kartlegging av hvilke typer boliger det er behov for, før man begynner arbeidet med å bosette personer i boliger.

Når det går galt

Ifølge informanter i bydeler og andre instanser skjer det med jevne mellomrom at alt gjøres riktig i forbindelse med innflytting, men at det likevel går galt. I arbeidet med å finne varige boligløsninger til personer som gjentatte ganger har mistet bolig, er dette ikke et overraskende funn. Det er også noe bydelene er vant med å håndtere, og vårt inntrykk er at det på ingen måte tar motet fra de som står tett på beboerne. Selv om bydelene jobber godt med disse utfordringene ser vi likevel at det er rom for å systematisere arbeidet med utkastelser og tap av bolig i denne målgruppa.

For det første hadde det vært nyttig om Oslo kommune hadde et system som fanget opp hvem som mister boligene sine og årsaken til at de har mistet dem. For å få tilgang på styringsdata som kan brukes videre trenger man et mer detaljert register enn det Boligbygg Oslo KF har i dag. Informasjon fra bydel og hva som skjedde i forkant av utkastelsen, og om det kunne ha vært iverksatt tiltak for å hindre at beboere mistet boligen, ville ha fungert som en type kunnskapsgrunnlag som kan bidra til at andre personer i samme situasjon slipper å miste boligen. Antageligvis jobber bydelene også veldig ulikt med disse utfordringene, hvilket betyr at det er mulighet for læring på tvers av bydelene. I forlengelse av dette hadde det vært interessant med data som gir informasjon om hvor mange av de som kommer inn på kommunens institusjoner, som kommer fra bolig.

En annen ting vi ser som kunne ha vært nyttig er en evaluering sammen med den som har mistet boligen sin. Evalueringen må foregå på en måte som ikke bidrar til at den som har mistet boligen føler et enda større nederlag enn det allerede er. Evalueringen vil kunne bidra til at man neste gang ikke gjør de samme feilene.

En tredje ting vi ønsker å fremheve er viktigheten av at tjenester/personer som følger beboeren fortsetter jobben etter at han/hun har mistet boligen. I de tilfeller alle parter har investert mye i en relasjon, og denne fungerer godt, er det synd å miste den fordi tjenesten tilfeldigvis heter booppfølging og handler om å følge opp personer i bolig. Her kan man med fordel følge retningslinjene fra Housing First, som sier at bolig og tjenester skal være adskilt, og at når en person mister boligen så jobber man videre for å finne en annen som passer bedre. Og sånn jobber man helt til målet er nådd.

Hvorfor det går galt

Gjennom store deler av denne rapporten har vi sett langtidsbostedløse personers liv opp mot et teoretisk perspektiv om høstningsøkonomi. Grunnen til at vi har gjort

dette, er et ønske om å skape en større forståelse for at de handlinger som langtidsbostedsløse gjør, ikke nødvendigvis er av vond vilje eller fordi de ikke bryr seg, men fordi de innenfor deres livsverden er rasjonelle handlinger. Mange er integrert i et miljø og en måte å leve på, som de fleste utenforstående vil ha store utfordringer med å forstå. Vi håper at høstningsøkonomi som en forståelsesramme kan bringe frem mer kunnskap om det livet bostedsløse personer lever. Hvordan gode hensikter møtes med handlinger som kan virke helt uforståelige for hjelperne illustreres godt av Sørhaug (1996: 41-42).

Hvis sosialarbeideren (...) skaffer gutten en bolig, møter begge parter på en serie av nærmest klassiske problemer: hvordan forhindre at resten av gjengen flytter inn med påfølgende rusing og festing med snarlig utkastelse som en tilnærmet garantert konsekvens.

Sosialarbeideren vil antakelig prøve å møte dette problemet i forkant ved å opprette en kontrakt med gutten der denne lover å holde andre vekk fra boligen. Løftebrudd innebærer å svikte både sosialarbeiderens tillit og tilliten til egne forhåpninger om en annen og bedre fremtid, forhåpninger som gjerne har blitt utviklet og forsterket i det terapeutiske samarbeidet (...).

Til tross for at det kan ligge et betydelig forarbeid og mye alvor fra begge parter i slike kontrakter, brytes de relativt ofte. Deler av gruppen flytter inn, og gutten blir kastet ut etter noen uker med rus, fest og bråk. Gutten har da opptrådt kortsiktig og galt i forhold til egne livsinteresser og u-eller amoralsk, alt etter sosialarbeiderens idelogi, i forhold til det gjensidige tillitsforholdet som kontrakten bygger på.

Ser vi på guttens livsform, er dette imidlertid bare en måte å beskrive og vurdere (punktuer) dette forløpet på. Når gjengen banker på døra hans, har de mektige sanksjoner med seg – ikke bare negative og fysiske, i den forstand at han kan være redd for noen av dem, men kanskje først og fremst økonomiske og moralske. Noen i miljøet har kanskje en gang hatt en sosialarbeiderprodusert leilighet. Der kan vår gutt ha bodd og festet, og selv ha vært en av grunnene til en annens utkastelse.

Dette ble skrevet på nitti-tallet, og mye har endret seg siden den gang. Likevel er teksten illustrerende for de utfordringene man ser hos mange langtidsbostedsløse i dag. Gjennom en bedre forståelse av logikken eller rasjonalet bak handlingene vi kan observere hos dem som skal flytte i bolig, bedre kan en også forberede innflytting. Og like viktig, når det går galt så kan man kanskje i større grad forstå hvorfor heller enn å fokusere på de brutte avtaler og det umoralske i å få en bolig som er brukt opp etter kort tid.

7.2 Avsluttende refleksjoner

Det å skulle finne suksessfaktorer for gode bosettinger av langtidsbostedsløse handler om to ting; først handler det om å forstå hva som skal til for at en person som har vært lenge uten bolig, skal kunne trives og ha det godt i boligen. Derne handler det om hvordan kommunen kan tilrettelegge for at dette skal skje i form av riktig bolig, tjenester og organisering. Det andre avhenger av det første. For å skape riktige og gode tjenester, trenger man kunnskap om hva som fungerer. I Oslo kommune finnes mye kunnskap i bydelene gjennom de som jobber med dette hver dag. Likevel kan det synes som om det mangler systematisert kunnskap om dette fra de som har opplevd bostedsløsheten. I denne rapporten har vi forsøkt å gjøre noe med dette ved å innføre et teoretisk rammeverk som kan bidra til å sette noen av erfaringene som hjelpeapparatet gjør seg i system. Vi vil likevel anbefale at man i Oslo kommune søker mer kunnskap om nettopp dette. En måte dette kan gjøres på er å følge noen individer fra institusjon og inn i bolig. Gjerne over flere år slik at det er mulig å få dybdekunnskap om utfordringene knyttet til å flytte i bolig for personer som har levd uten bolig over flere år. I den forbindelse kan det være interessant å få mer kunnskap om hva som skal til for å gjøre en bolig til et hjem nettopp for denne gruppen. Højring (2018) har gjort dette i Danmark ut fra et arkitektonisk perspektiv. Det hadde vært interessant å gjøre det samme i Oslo, men da kanskje ut fra et samfunnsvitenskapelig perspektiv slik at kunnskapen supplerer Højring.

Den senere tid har det vært en økning i bruken av erfaringskonsulenter innenfor det boligsosiale feltet. I utformingen av tjenester til målgrupper som er vanskelige å nå, kan bruk av erfaringskonsulenter være en god løsning. Bruk av erfaringskonsulenter er nyttig også fordi det skaper arbeidsplasser for personer som ellers kan ha utfordringer med å finne jobb. Betydningen av jobb og aktivitet ble understreket av samtlige informanter i dette prosjektet. En informant gikk så langt som å si at han ikke visste hva som betød mest for ham, boligen eller jobben. Deltakelse i jobb eller aktivitet handler om å finne fotfeste i samfunnet. Finne en alternativ tilhørighet og skape nye relasjoner. Som vist i denne rapporten har de av våre informanter som har sluttet med rus, også måttet skifte ut store deler av nettverket rundt seg. Sett i lys av et høstningsøkonomisk perspektiv handler dette også om å opparbeide seg kapital – enten sosial eller annen – som kan benyttes i storsamfunnet. I overgangen fra et liv i «gatemiljøet» til et liv i bolig, kan det være avgjørende at de som ønsker å gjøre endringer i livet sitt får de riktige verktøy å bruke i overgangen.

Referanser

Bolig for velferd. Nasjonal strategi for boligsosialt arbeid (2014-2020)

Bretteville – Jensen, A.L., (2005), *Økonomiske aspekter ved sprøytemisbrukeres forbruk av rusmidler. En analyse av intervjuer foretatt 1993-2004*. SIRUS rapport nr. 4/2005. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.

Byrådssak 158/18. *Byrådets strategiske plan for rusfeltet i Oslo*

Dyb, E. (2019), *Færre bostedsløse – hva er forklaringen?* NIBR-rapport 2019:9. Oslo: NIBR

Dyb, E. og S. Lid (2017), *Bostedsløse i Norge 2016 – en kartlegging*. NIBR-rapport 2017: 13. Oslo: NIBR

Dyb, E. og A. Holm (2015), *Rus og bolig - Kartlegging av boligsituasjonen til personer med rusmiddelproblemer*. NIBR-rapport: 2015: 5. Oslo: NIBR

Dyb, E., K. Johannessen, C. Lied og T. Kvinge (2013), *Forklaringer på bostedsløshet*. NIBR-rapport: 2013: 112. Oslo: NIBR

Dyb, E. og K. Johannessen (2013), *Bostedsløse i Norge 2012 – en kartlegging*. NIBR-rapport 2013: 5. Oslo: NIBR

Dyb, E., Helgesen, M.K. og K. Johannessen (2008), *På vei til egen bolig – Evaluering av nasjonal strategi for å forebygge og bekjempe bostedsløshet 2005-2007*. NIBR-rapport: 2008: 15. Oslo: NIBR

Dyb, E. (2005), *Prosjekt bostedsløse: evaluering av et fireårig nasjonalt prosjekt*. Byggforsk skriftserie 2005. Oslo: Byggforsk

Dyb, E., Solheim, L.J. og S. Ytrehus (2004), *Sosialt perspektiv på bolig*. Oslo: Abstrakt forlag.

Flåto, M. og Johannesen, K. (2010), Economic strategies among long-term homeless people: The concept of harvesting economy. I: *European Journal of Homelessness*. (4): 89–109

Fugletveit, R. (2018), *Fra rus til arbeidsliv. Hva har hatt betydning?* OsloMet Avhandling 2018 nr 34. Oslo: OsloMet

Gonzalez, M.T. & E. Anvig (2015), The Lived Experience of Getting and Having a Home of One's own: A Meta_synthesis. *Issues in Mental Health Nursing*, 36:905-919

Højring, L.H. (2018), *Hjemløse og hjemlighed. Fortællinger om arkitektur og mennesker*. Ålborg: Aalborg Universitet

Johannessen, K (2008), *Et liv mellom bygningene - En kvalitativ studie av bostedsløse personers hverdag*. NIBR-rapport 2008:18. Oslo: NIBR

Johansen, N. (2012), *Tillit og svik i narkomiljøet*. Sirius-rapport: 4/2002. Oslo: Sirius

Kertesz, S.G. og S. J. Weiner (2009), «Housing the Chronically Homeless – High Hopes, Complex Realities», *JAMA*, (American Medical Association), May 6, 2009 - Vol 301, No. 17

Lalander, Philip (2001), *Hela världen är din – en bok om unga heroinister*. Lund: Studentlitteratur

Lappegård, Å. H. & E. Støa (2009), «Here you get a little extra push»: The meaning of architectural quality in housing for the formerly homeless – a case study of Veiskillet in Trondheim, Norway, *Nordic Association for Architectural Research*, 21: 18-31

Larsen, Jørgen Elm (2002), “ Marginale Mennesker I Marginale Rum”. I Margretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen (red.) *Det magtfulde møde mellem system og klient*. (148-184) Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Langsether, Å., Sandlie, H. C., Skårberg, A., Sørvoll, J. og T. Hansen (2011), *Organisering og planlegging av boligsosialt arbeid i norske kommuner – fire casestudier*. NOVA-rapport: 5/11. Oslo: NOVA

Pedersen, D. D., Hauge, N., Bakken, N. og M. Angelsen, *Rusfri – hva nå?*, Stensløkka ressurscenter, Velferdsetaten 2019

Putnam, Robert D. (2000), *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: SIMON & SCHUSTER.

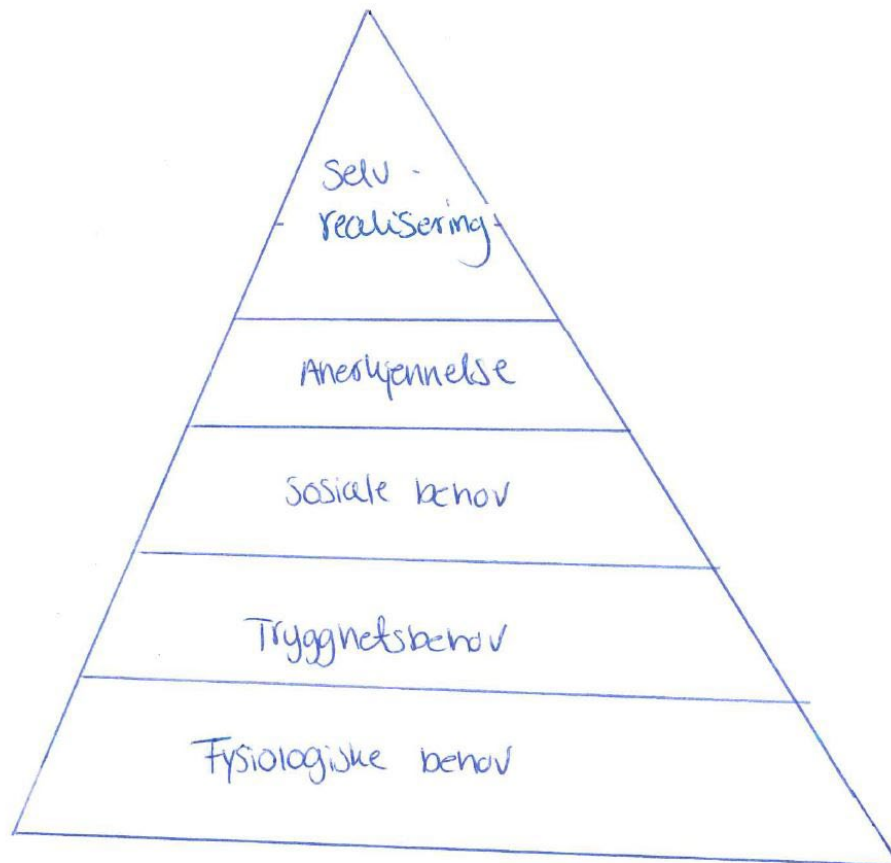
Sammen om mestring – lokalt psykisk helsearbeid og rusarbeid for voksne. Nasjonal veileder. Helsedirektoratet

Sandberg, S. og W. Pedersen (2007), *Gatekapital*. Oslo: Universitetsforlaget.

Skog Hansen, I.L. (2017), *Fra bostedsløs til varig bolig. Evaluering av forsøk med Housing First i Bergen og Sandnes*. Fafo-rapport 2017:06. Oslo: Fafo

- Skilbrei, M.L. (2019), *Kvalitative metoder. Planlegging, gjennomføring og etisk refleksjon*. Bergen: Fagbokforlaget
- Snertingdal, M. I. og V. Bakkeli (2015), *Housing first i Norge – sluttrapport. Prosesser, resultater og kartleggingsskjema*. Fafo-rapport 2015:52
- Snertingdal, M. I. (2014), *Housing first i Norge – en kartlegging*. Fafo-rapport 2014:52
- Snow, David A. & Leon Anderson (1993), *Down on Their Luck. A Study of Homeless Street People*. Berkely, Los Angeles: University of California Press
- Smith, A. and Stenning, A. (2006) Beyond Household Economies : Articulations and Spaces of Economic Practice in Postsocialism, *Progress in Human Geography* 30(2), pp.190–213
- Stefancic, A., Tsemberis S., Messeri P., Drake, R. & P. Goering (2013), «The Pathways Housing First Fidelity Scale for Individuals With Psychiatric Disabilities», *American Journal of Psychiatric Rehabilitation*, 16: 240–261.
- Sælør, K. T., M. Kippenes og E. Anvig (2017), *Oppsummeringsrapport fra «Evaluering av Booppfølgingsteamet i Velferdsetaten i Oslo kommune*. SFPR-forskningsrapport: 2. Høgskolen i Sørøst-Norge
- Sørhaug, Tian (1996), "Teori og metode". Fornuftens fantasier. Oslo: Universitetsforlaget
- Thaggard, Tove (2003), *Systematikk og innlevelse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tsai, J., Klee, A., Remmele, J. & L. Harkness (2013), «Life after supported housing: a case series of formerly homeless clients in the department of veterans affairs- supportive housing (hud-vash) program 20 years later», *Journal of community psychology*, Vol. 41, No. 8, 1039 – 1046
- Tsai, J., Mares A.S. & R. A. Rosenheck (2012), «Does Housing Chronically Homeless Adults Lead to Social Integration?», *Psychiatric services*, May 2012 Vol. 63 No. 5
- Ulfrstad, Lars-Marius (1997), *Bostedsløshet i Norge. Kartlegging av bostedsløse i kontakt med hjelpeapparatet*. Prosjektrapport 216. Oslo: Norges byggforskninginstitutt.
- Van Doorn, L. (2010), Perception of Time and Space of (Formerly) Homeless People, *Journal of Human Behaviour in the Social Environment* 20(2), pp. 218-238.
- 2004–2005 Ot.prp. nr. 113 15 Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv. (eget straffebud mot vold i nære relasjoner mv.)

Vedlegg 1

Vedlegg 2

Skjema for samtykke til bruk av informasjon innhentet i forbindelse med intervjuer i arbeidet med utredning av suksessfaktorer for gode bosettinger av personer som har opplevd bostedsløshet	
Virksomhetens navn: Oslo kommune Velferdsetaten Kontaktperson: Katja Johannessen	
I forbindelse med intervjuer av informanter vil det bli nedtegnet informasjon fra intervjuet. Informasjonen skal brukes for å få fram ønsker og behov som informanter mener bør tillegges vekt. Alle opplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Kun prosjektgruppen skal ha tilgang til referatene fra intervjuene. I det videre arbeidet med rapporter til prosjektet skal alle opplysninger anonymiseres.	
Ja, jeg samtykker til at Velferdsetaten kan bruke opplysningene som fremkommer i intervjuet. Du har også rett til å avbryte intervjuet og trekke tilbake samtykket uten å måtte gi noen begrunnelse.	
Navn med blokkbokstaver	
Dato	Underskrift

Vedlegg 3

Prosjekt om gode boligløsninger

Velferdsetaten i Oslo kommune skal prøve å finne ut av hvordan man bedre kan hjelpe flere vanskeligstilte på boligmarkedet til å få en god bolig. For å gjøre dette tror vi at det kan være nyttig å vite mer om hva som fungerer.

Ved hjelp av bilder ønsker vi å dokumentere hva som er viktig i livet til personer som har hatt utfordringer med å finne bolig i Oslo. **Vi håper at du kan hjelpe oss med dette gjennom å ta bilder av ting som er viktige i ditt liv.** Bildene kan gjerne være fra hverdagslige opplevelser eller ting som betyr noe for deg i hverdagen.

Kameraet er et engangskamera med 27 bilder. Når du er ferdig med å ta bildene så kan du levere kameraet tilbake til personen som ga det til deg eller til din booppfølger. Hvis du ønsker, kan du få en kopi av de fremkalte bildene.

I dette prosjektet er du helt anonym, og ingen av oss som jobber på prosjektet vet hvem som har levert kamera. Hvert kamera får et nummer, og vi bruker ikke ditt navn i noen sammenhenger. Som takk for at du hjelper oss med prosjektet så får du et Flaxlodd når du leverer tilbake kameraet.

Hvis du har spørsmål, ta gjerne kontakt med oss.

Vennlig hilsen

Katja Johannessen (prosjektleder)

Katja.johannessen@vel.oslo.kommune.no

Vedlegg 4

Bakgrunn

Hva heter du og hvor gammel er du?

Hvor bor du nå? → Hvor lenge har du bodd der?

Bolig

Hvor bodde du før du flyttet dit du bor nå?

Hvor er det beste stedet du har bodd?

Hvor er det verste stedet du har bodd?

Hva synes du skal til for at man kan kalle en bolig et hjem?

Der du bor nå; hva er du fornøyd/misfornøyd med?

Hvordan var det å flytte inn der?

Hvordan er livet ditt nå i forhold til der du bodde tidligere?

Er det noen ting du synes er vanskelig med å bo der du bor nå?

Har du noen gang hatt booppfølging eller annen type oppfølging?

Har det å flytte i bolig gjort noe med hvordan du lever ditt liv?

Livet før bolig

Har du noen gang vært uten bolig? → Hvis ja, hvordan klarte du deg?

Har du hatt bolig(er) tidligere? → Hvis ja, hvorfor/hvordan flyttet du? → Var det noe som var annerledes den gangen sammenlignet med nå?

Kan du fortelle litt om veien du har gått til der du er i dag?

Hvordan er økonomien din nå sammenlignet med tidligere?

(Hvis anledning, komme inn på hvordan økonomien var tidligere → hvordan klarer man seg uten bolig og har bruk for penger til rusmidler?)

Hvordan er ditt sosiale liv nå sammenlignet med tidligere?

(Hvis anledning, komme inn på ensomhet og gode/dårlige relasjoner).

Veien videre

Har du noen tanker om hvordan Oslo kommune kan jobbe for at flere som har eller har hatt tilknytning til et rusmiljø skal få et godt liv i fast bolig?

Dette prosjektet handler om suksessfaktorer knyttet til gode boliger for folk som er eller har vært bostedsløse. Har du noen forslag til konkrete suksessfaktorer vi bør ta med?

